

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра кримінального права та процесу

БИНДАС БОГДАНА ВАСИЛІВНА

**Правове регламентування та регулювання перебування і діяльності
іноземних дипломатичних представництв в Україні.**

Спеціальність: 293 – Міжнародне право
Магістерська програма – Міжнародне право
Магістерська робота

Виконала студентка групи МПм-21
Б.В.Биндас

Науковий керівник

к.ю.н., доцент М.Ю. Кравчук

Магістерську роботу допущено
до захисту
“ ” _____ 2018 р.

Завідувач кафедри

_____ Н.З. Рогатинська

ТЕРНОПІЛЬ - 2018

РЕЗЮМЕ

Магістерська робота містить 93 сторінки, список використаних джерел із 70 найменувань.

Метою магістерської роботи є дослідження правового регулювання дипломатичних представництв у міжнародному праві та національному законодавстві України, узгодження національного законодавства України у сфері дипломатичних відносин з міжнародним правом.

Об'єктом даного дослідження виступають врегульовані нормами міжнародного права та національного законодавства суспільні відносини у сфері організації та діяльності дипломатичних представництв.

Предметом дослідження є акти міжнародного права та національного законодавства з питань організації та діяльності дипломатичних представництв, практика їх застосування, праці вітчизняних та зарубіжних науковців з цього питання.

Одержані висновки та їх новизна: у вітчизняній науці в нових геополітичних умовах і на основі системного підходу проведено дослідження питань теорії та практики правового статусу дипломатичного представництва.

Ключові слова: іноземне дипломатичне представництво, функції дипломатичних представництв, міжнародний досвід охорони дипломатичних представництв, нормативне забезпечення охорони дипломатичних представництв.

RESUME

Master's work contains 93 pages, list of sources with 70 titles.

The aim of the master's there is research of the legal adjusting of diplomatic representative offices in an international law and national legislation of Ukraine, concordance of national legislation of Ukraine, in the field of diplomatic relationships with an international law.

Object of this research the well-regulated come forward the norms of international law and national legislation public relations in the field of organization and activity of diplomatic representative offices.

The subject of research there are acts of international law and national legislation on questions organization and activity of diplomatic representative offices, practical worker of their application, labour of domestic and foreign research workers, through this question.

The resulting conclusions and novelty: in in domestic science in new geopolitical terms and on the basis of approach of the systems research of questions of theory and practice of legal status of diplomatic representative office is conducted.

Keywords: foreign diplomatic representative office, functions of diplomatic representative offices, international experience of guard of diplomatic representative offices, normative providing of guard of diplomatic representative offices.

АНОТАЦІЯ

Биндас Б.В. Правове регламентування та регулювання перебування і діяльності іноземних дипломатичних представництв в Україні. – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітнього ступеня “магістр” за спеціальністю 293 – Міжнародне право – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2018.

У магістерській роботі виокремлено історичні аспекти розвитку інституту дипломатичного представництва; досліджено поняття, ознаки та види іноземних дипломатичних представництв; визначено міжнародно-правове та національно-правове регламентування перебування і діяльності іноземних дипломатичних представництв; досліджено особливості започаткування діяльності та визнання іноземних дипломатичних представництв в Україні; охарактеризовано основні функції дипломатичних представництв; визначено шляхи удосконалення нормативного забезпечення охорони дипломатичних представництв в Україні.

ANNOTATION

Byndas B.V. Legal regulation of staying and functioning of foreing diplomatic missions in Ukrain. – It is manuscript.

Research on acquisition of educational degree “Master” in the field 293 – International law – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2018.

In the master's work the historical aspects of development of institute of diplomatic representative office are selected; investigational concept, signs and types of foreign diplomatic representative offices; certainly mizhnarodno-pravove and nationally legal regulation of stay and activity of foreign diplomatic representative offices; the features of establishment of activity and confession of foreign diplomatic representative offices are investigational in Ukraine; the basic functions of diplomatic representative offices are described; certainly ways of improvement.

.ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ	11
1.1. Історичні аспекти розвитку інституту дипломатичного представництва.....	11
1.2. Поняття, ознаки та види іноземних дипломатичних представництв.....	19
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕБУВАННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ІНОЗЕМНИХ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ В УКРАЇНІ	27
2.1. Міжнародно-правове та національно-правове регламентування перебування і діяльності іноземних дипломатичних представництв.....	27
2.2. Особливості започаткування діяльності та визнання іноземних дипломатичних представництв в Україні.....	34
2.3. Характеристика основних функцій дипломатичних представництв.....	46
Висновки до розділу 2.....	60
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВІ ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ ЯК ОРІЄНТИРА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ	61
3.1. Міжнародний досвід охорони дипломатичних представництв та можливості його використання в Україні	61
3.2. Шляхи удосконалення нормативного забезпечення охорони дипломатичних представництв в Україні.....	71
Висновки до розділу 3.....	81
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86

ВСТУП

Актуальність теми. Однією з визначальних тенденцій розвитку світової цивілізації на сучасному етапі є глобалізація, концепція якої базується на інтеграційній економічній, культурологічній, екологічній, демографічній цілісності та взаємозалежності людського суспільства. Вирішення глобальних проблем людства сьогодні неможливе без тісної співпраці на всіх рівнях, у першу чергу – на міждержавному.

Основною формою встановлення та підтримання офіційних відносин між державами відповідно до норм міжнародного права і практики міжнародного співробітництва є дипломатичні відносини, покликані сприяти розвитку дружніх стосунків між державами, забезпечувати мир, дружбу та безпеку народів. Установлення та розвиток дипломатичних відносин між державами та іншими суб'єктами міжнародного права забезпечується цілою гамою засобів з дотриманням напрацьованих світовим співтовариством норм і принципів міжнародного права. А їх втілення в життя забезпечується з допомогою різного роду інституційних механізмів. Одним із найбільш важливих серед них є дипломатичні представництва – постійні органи зовнішніх зносин держави, що знаходяться на території іншої держави. Дипломатичні представництва, виступаючи від імені держави, що їх заснувала, мають широкі повноваження в усіх політичних та інших питаннях, що виникають у міждержавних взаєминах.

Дослідження сучасних тенденцій розвитку правового регулювання, функціональних особливостей дипломатичних представництв та консульських установ, їх діяльності у сфері захисту прав громадян має важливе науково-теоретичне і політико-практичне значення. З огляду на актуальність проблем, пов'язаних з активізацією міграційних процесів та експорту капіталу, зростанням терористичних загроз та міжнародної злочинності (нелегальна міграція, торгівля людьми тощо), посиленням громадських протестів та політичної нестабільності, появою нових глобальних викликів, а отже потенційних небезпек для громадян, які

перебувають – подорожують або проживають – в небезпечних зонах, суттєвий інтерес становить ефективне виконання дипломатичними представництвами та консульськими установами своїх функцій із захисту громадян за кордоном, виявлення випадків порушення прав та інтересів громадян і вжиття дієвих заходів для їх відновлення відповідно до норм міжнародного права, національного законодавства акредитуючої держави та держави перебування. Багатогранність окреслених проблемних питань зумовлює необхідність їх аналізу, що сприятиме вирішенню практичних проблем, які виникають у діяльності дипломатичних представництв та консульських установ під час надання ними послуг із захисту прав громадян за кордоном.

Для України роль і значення дипломатичних представництв на сучасному етапі особливо підвищується у зв'язку з активізацією процесів європейської та євроатлантичної інтеграції, а також у контексті реалізації власних інтересів розбудови демократичної правової держави, у тому числі у зовнішньополітичній сфері.

Актуальність теми зумовлена всезростаючим тяжінням до вирішення питань між суб'єктами міжнародного права виключно дипломатичними засобами; наявністю «білих плям» у законодавстві, що регулює дипломатичні відносини і в деяких випадках стає перепорою на шляху реалізації законних прав суб'єктами дипломатичного права; важливістю приведення національного законодавства України, що регулює дипломатичні відносини, у відповідність з міжнародним правом. Потребує вдосконалення також законодавство, що регулює питання охорони дипломатичного представництва з урахуванням всезростаючої терористичної загрози. Почуття незахищеності з боку держави перебування не дає можливості дипломатичному представництву повністю та якісно реалізовувати поставлені перед ним завдання, а через це страждають інтереси держави, яку представляє посольство чи місія, створюються дискомфортні умови життєдіяльності їх працівників. Вирішення цих та інших питань вимагає

комплексного наукового дослідження. Водночас слід констатувати, що в сучасній вітчизняній науці міжнародного права не приділяється достатньої уваги відповідним проблемам.

Серед науково-теоретичних розробок багатоаспектних актуальних питань щодо правових засад організації діяльності дипломатичних представництв та консульських установ вирізняються праці таких відомих вітчизняних і зарубіжних вчених: А. Абашидзе, Х. Блікса, Ш. Брайара, Д. Брюса, Ч. Вайза, Б. Гуменюка, В. Денисова, Р. Дженнінгса, М. Дюверже, І. Лукашука, А. Мельника, С. Мельник, В. Репецького, К. Сандровського, Л. Фалалєєвої, М. Федорова, О.-Х. Філіпса, П. Фіоре, Л. Хархаммера, В. Шкілевича. Водночас у вітчизняній науці міжнародного права відсутні спеціальні праці, присвячені ключовим функціям дипломатичних представництв та консульських установ, зокрема реалізації ними функції захисту в державі перебування інтересів акредитуючої держави та її громадян у рамках міжнародного права.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження правового регулювання дипломатичних представництв у міжнародному праві та національному законодавстві України, узгодження національного законодавства України у сфері дипломатичних відносин з міжнародним правом.

Для досягнення зазначеної мети перед дослідженням поставлено такі завдання:

- виокремлення історичних аспектів розвитку інституту дипломатичного представництва;
- дослідження поняття, ознак та видів іноземних дипломатичних представництв;
- визначення міжнародно-правового та національно-правового регламентування перебування і діяльності іноземних дипломатичних представництв;

- дослідження особливостей започаткування діяльності та визнання іноземних дипломатичних представництв в Україні;
- надання характеристики основних функцій дипломатичних представництв;
- вивчення міжнародного досвіду охорони дипломатичних представництв та можливостей його використання в Україні;
- визначення шляхів удосконалення нормативного забезпечення охорони дипломатичних представництв в Україні.

Об'єктом дослідження є врегульовані нормами міжнародного права та національного законодавства суспільні відносини у сфері організації та діяльності дипломатичних представництв.

Предметом дослідження є акти міжнародного права та національного законодавства з питань організації та діяльності дипломатичних представництв, практика їх застосування, праці вітчизняних та зарубіжних науковців з цього питання.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є загальнофілософський діалектичний метод, за допомогою якого право дипломатичних зносин розглядається як структура, що розвивається динамічно. Дослідження побудовано на принципі методологічного плюралізму, що обумовило використання широкого спектра наукових методів і підходів під час аналізу проблематики правового статусу дипломатичних представництв. Автором у першу чергу використовувалися загальнонаукові методи дослідження, а саме: формально-логічний, системного аналізу, структурно-функціональний, прогностичний та інші.

Так, формально-логічний метод покладено в основу побудови структури дослідження, визначення його основних елементів та взаємодії між ними. Метод системного аналізу забезпечив сприйняття дипломатичних представництв як цілісного об'єкта пізнання, дав змогу розглянути їх організацію та діяльність у становленні та взаємодії з іншими правовими інститутами. Структурно-функціональний метод надав можливість

прослідкувати правовий зв'язок між функціями та структурою дипломатичних представництв та його відображення в міжнародному праві та національному законодавстві України. Крім загальнонаукових методів, широко використано спеціальні юридичні методи наукового пізнання: формально-юридичний, метод компаративного (порівняльного) правознавства, історико-правовий, емпіричний та інші. За допомогою формально-юридичного методу проаналізовано зміст міжнародно-правових актів, що регулюють дипломатичні відносини. За допомогою порівняльно-правового методу досліджується ефективність правового регулювання відносин щодо дипломатичних представництв у їх порівнянні з аналогічними інститутами інших держав та інтеграційних утворень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у вітчизняній науці в нових геополітичних умовах і на основі системного підходу проведено дослідження питань теорії та практики правового статусу дипломатичного представництва.

Практичне значення одержаних результатів визначається актуальністю та новизною піднятих проблем, орієнтованістю на вдосконалення міжнародної договірно-правової та вітчизняної нормативно-правової бази у сфері права зовнішніх зносин, зокрема дипломатичного. Теоретичне значення роботи полягає в системному та комплексному осмисленні правового статусу дипломатичного представництва в умовах глобалізації, частковому заповненні прогалін у теорії правового регулювання діяльності дипломатичних представництв.

Практичні висновки та рекомендації, що містяться в роботі, може бути використано:

- у практичній діяльності органів виконавчої влади, що відповідають за розробку та застосування заходів з реалізації завдань, спрямованих на євроінтеграцію України, а також дипломатичних представництв України за кордоном;

- під час підготовки законодавчих та підзаконних актів України у сфері регулювання зовнішніх зносин, зокрема дипломатичних відносин;
- під час підготовки навчальних програм, методичних та інших матеріалів з курсу міжнародного права, спецкурсу права зовнішніх зносин.

Структура роботи та її зміст підпорядковані меті та завданням дослідження. Вона складається зі вступу, трьох розділів, розбитих на 7 підрозділів, висновків та списку використаних джерел (70 найменувань). Загальний обсяг роботи – 93 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ

1.1. Історичні аспекти розвитку інституту дипломатичного представництва

Інститут дипломатичного представництва є одним з найдавніших і загально визнаних у міжнародному праві. Так, зародження дипломатичної теорії та практики сягає племінного устрою суспільства, адже питання війни та миру між племенами вирішувалися переговорним шляхом. Це мало наслідком вироблення певних звичаїв, які поступово лягли в основу договорів, які уклалися між державами, які виникали [5, с.61].

У першому тисячолітті до н.е. згідно з давньоіндійськими Законами Ману запобігання війні та встановлення миру залежали від дипломатичного мистецтва послів. Тому той, хто замахувався на життя посла, піддавався смерті. Це свідчить про наявність звичаю особистої недоторканності дипломатів. Тобто, окрім загального розуміння дипломатичної практики, зароджується ще й інститут недоторканності дипломатичних представників.

Ще в Стародавньому Єгипті 1278 року до н.е. було укладено мирний договір між фараоном XIX династії Рамсесом II та хетським царем Хаттушилем III. Фактично між хетами і єгиптянами було укладено дружній оборонний і наступальний союз. Дипломатичне листування та обмін посольствами тривав і після укладення цього «прекрасного договору». Обмін листами здійснювали і царі, і цариці. Договір Рамсеса –Хаттушиля відображає характерну рису державного устрою Стародавнього Сходу – повне ототожнення держави з особою носія верховної влади [12, с.83].

Для історії дипломатії цей договір має велике значення: по-перше, як найдавніша з відомих пам'яток міжнародного права; по-друге, як зразковий документ (за своєю формою він став таким для договорів царств Стародавнього Сходу, Стародавніх Греції і Риму, як раннього, так пізнього

періодів їх існування). Зокрема, Стародавніми Грецією та Римом було перейнято давньосхідну договірну практику.

Кількість членів посольства в грецьких державах не встановлювалась законом, а визначалась залежно від конкретного випадку. Між послами діяв принцип рівноправності, хоча з часом, коли головного посла (архістарійшину - голову посольської колегії) стали обирати, принцип було порушено. До послів приставляли штат прислуги і на утримання перших виділялися гроші, які іменувалися «дорожніми». При відправленні послам надавались рекомендаційні листи (симбола) проксенам міста, в яке і направлялось посольство (прототип сучасних вірчих грамот). Мета посольства визначалась інструкціями, які складалася з двох складених разом листів (дипломів) і вручалися послам старійшинами, мабуть, саме це й зумовило походження терміна «дипломатія» [59, с.30].

Інструкції слугували основним документом для послів. Саме в них зазначалися мета посольства, попри те, що вона не мала імперативного характеру і не була абсолютною, в межах цих інструкцій послі користувалися деякою свободою і могли проявляти власну ініціативу. Посли, які прибували на місце свого призначення, самі чи разом з проксомом³ направлялись до посадової особи даного міста, до компетенції якого належали справи дипломатичні (аналог сучасної зустрічі для знайомства та передачі вірчої грамоти дипломатичним представником уповноваженій особі), передавали йому свої грамоти в обмін на певні вказівки та поради. В стислі терміни після реєстрації (в Афінах зазвичай через п'ять днів) послі виступали в Сенаті чи Народних зборах з поясненнями мети свого прибуття. Після цього розпочиналися публічні дебати і справа передавалася на розгляд спеціальної комісії.

До іноземних послів ставилися з повагою, забезпечували їм високий прийом, пропонували подарунки тощо (що можна розцінити як своєрідний прояв дипломатичних привілеїв). Після повернення на батьківщину члени посольства віддавали звіт про результати своєї місії до Народних зборів.

В Афінах пожвавлені дипломатичні стосунки починаються з часів тиранії Пізістрата (VI ст. до н.е.) і особливо з греко-перських воєн (V ст. до н.е.). Всі великі державні діячі Греції були водночас і дипломатами: Пізістрат, Аристид, Перікл і т.д. За Перікла розпочались серйозні розбіжності між Афінами та Спартою через гегемонію в еллінському світі. Наслідком цього стала війна між Афінами і Спартою, яка скінчилась Тридцятилітнім миром (455 р. до н.е.)». Цей мир закріпив у Греції систему політичного дуалізму, враховуючи те, що обидві сторони прагнули гегемонії, то намагалися посилити свій вплив дипломатичним шляхом утримання до певного часу від агресивних дій. Обмін посольствами тривав і після оголошення війни. Відмінність полягала в тому, що перемовини велись воюючими державами «без оракулів», тобто напівофіційно (прояв сучасної, так званої підклимної дипломатії) [32, с.52].

Організація і структура дипломатичних органів античного Риму відображає особливості його політичного устрою. Якщо у Греції класичного періоду з її розвинутою дипломатією суттєву роль у зовнішній політиці відігравали Народні збори, тобто збори громадян, які стояли вище рабів, котрі не мали громадянських прав, то в Римі класичного періоду політичним керівником зовнішньої політики був орган римської рабовласницької знаті – Сенат.

Посольство в Римі називалось легацією (legationes), а послы – легатами (legati), ораторами (oratores) і жезлоносцями (caduceatores). У царський період римської історії право посилати посольство належало царю, а послами були феціали. За Республіки це право перейшло до Сенату. Права Народних зборів (коміцій) у Римі були обмеженішими порівняно з Грецією. Зовнішня політика, прийом і направлення посольств належали до компетенції Сенату. Посольські функції вважались важливими і вимагали від людей, які претендували їх обійняти, високих якостей. У зв'язку з цим призначення особистого складу посольської місії в Римі супроводжувалося складною процедурою. Обговорення питань здійснювалось у Сенаті, і щоразу, з цього

приводу видавалася спеціальна сенатська постанова (*senatus consultum*). «Чи чув хто-небудь, щоб коли-небудь у Римі посла обиралися без сенатської постанови?» – запитував Цицерон в одній зі своїх промов.

Римські посольства ніколи не склалися з однієї особи, інакше це суперечило б духу римського права республіканської епохи. Делегації склалися з двох і аж до десяти осіб. Усі посольства мали головуючого або главу посольства (*princeps legationis*), і належала ця роль сенаторові вищого рангу. Особа посла неодмінно захищалась звичаєм та законом.

Мета посольства могла бути найрізноманітнішою: оголошення війни і укладення миру, підписання договорів, організація підкорених провінцій, третейське владнання міжнародних конфліктів і вирішення релігійних спорів. Після завершення своєї місії легати віддавали Сенату звіт про свою діяльність. Дипломатичною мовою Риму це називалось «зробити доповідь про посольство» (*legationem referre* або *renuntiare*) [29, с.6].

Кінець XI століття подарував папській дипломатії головний інструмент для маніпуляцій та зосередження якомога більшого впливу в своїх руках, що почався з Заходу на Схід – хрестові походи. Останні направлялись інтересами дуже різних груп західноєвропейського феодального суспільства. На Схід прагнули рицарі, які шукали нових земель для захоплення, нових кріпосних для експлуатації і прагнули пограбувань. Саме в хрестових походах папство побачило зручний момент для підвищення свого авторитету, підкорення своєму впливу Сходу і збагачення. Тому папство розпочало ревно сповідувати хрестові походи, чим справлявся водночас і релігійний, і світський вплив як на міжнародні відносини, так і на світову дипломатію.

Важливим з практичного погляду є запровадження у феодальну епоху принципу регіонального поділу дипломатичних відносин між державами: Європа, Близький та Далекий Схід, Африка і т.д.

Важливий вплив на розвиток інституту дипломатичного представництва справив король Франції Людовік XI. Саме цю особу нерідко іменують родоначальником дипломатичного мистецтва, адже ні один глава

держави до Людовіка XI не дозволяв собі зухвальства зверхнього ставлення до рицарської військової слави. Він не любив воєн, оскільки був наділений поміркованістю, яка змушувала його робити посилення на майбутнє і, в разі невдалого бою, остерігатися втратити всі плоди довголітніх зусиль. У боротьбі зі своїми численними ворогами він в міру можливості намагався уникати лобового зіткнення, будучи глибоко переконаним, що хитрість краща за силу. Основною рисою короля була його схильність до інтриг, за свідченнями його історіографа Людовік XI день і ніч відточував всі нові задуми. Сварити своїх ворогів, створювати їм тисячу перепон і не очікувано виступати третейським суддею-мироотворцем між ними, саме так король полюбляв досягати перемир'я чи миру в потрібний йому момент. Ще цікавіше як король поведився зі своїми дипломатами. Він удавав, що дає їм повну свободу при веденні перемовин, просив радитися з ним, лише тримати його в курсі всього, що здійснювалось послами. Особливо наполегливим Людовік виявився у проханні надання йому докладної інформації щодо обставин, які стануть на заваді «представництву» і вповноважував своїх дипломатів діяти так, як їм видається потрібним, в реальності керуючи їх кожним кроком. Король категорично виступає проти ведення переговорів на великих зібраннях, радячи підкуповувати слуг своїх ворогів та вважає дарунком неба мистецтво досягти успіхів у цій справі. Ця порада була найкраще засвоєна головним дипломатом короля – Комміном [50, с.41].

Починаючи з XV століття, дипломатія вже починає набувати більш професійного характеру.

Батьківщиною сучасної дипломатії, на думку більшості дослідників, є саме Італія. І незважаючи на те, що в Італії раніше, ніж в інших країнах Європи, почали розвиватися міста і складатись капіталістичні відносини, ця держава залишалася роздробленою. Міста Північної і частково Середньої Італії підкорили собі довколишні території і стали містами-державами. Вони відігравали важливу роль в економічному житті Європи. Серед таких міст були: Венеція, Генуя, Мілан, Флоренція.

У Венеції XIII століття діяльність закордонних представників республіки детально регламентувалась шляхом видання ряду постанов, наскільки це можна судити з історичних джерел, які збереглися до наших днів. Після повернення послы повинні були передавати державі отримані ними подарунки, а на продовження традицій Стародавнього Риму, після повернення, посол повинен був надати звіт про здійснені ним витрати. У день повернення до Венеції посол повинен був піти до державної канцелярії і занести повідомлення про своє прибуття до особливого реєстру. До речі, винагорода за представницьку діяльність була надзвичайно скромною, вона далеко не відповідала витратам посла. Послы на це скаржились у своїх доповідних записках, один посол писав, що багато громадян надають перевагу на користь залишення у Венеції і проживання там замість від'їзду до іноземних країн саме через недостатнє фінансування. Проти тих, хто ухилявся від цієї почесної, але обтяжливої місії, вже з XIII століття почали застосовуватись заходи у вигляді накладення штрафів і заборони займати будь-які державні посади. Послы нерідко банкрутували через це, впадали в борги, які потім доводилося виплачувати республіці. Проте венеційський уряд, як правило, винагороджував колишніх дипломатів різними призначеннями, і в тому числі вигідними посадами в левантійських володіннях республіки [69, с.875].

У XIII столітті продовжуваність представництва не перевищувала трьох-чотирьох місяців, але вже в XV столітті вона становила не більше двох років і в наступному столітті досягла трьох років. Послы повинні були тримати уряд республіки в курсі справ приймаючої держави. З цією метою раз на тиждень надсилались відповідні депеші на батьківщину. Саме на депешах послів ґрунтувалась уся далекоглядна політика Венеції. Недарма говорили, що жоден європейський двір не поінформований краще, ніж венеціанська сен'єрія.

Обставинами, які повсякчас затримували розвиток і поширення інституту постійних дипломатичних представників, були великі видатки на

утримання послів і посольств, відсутність хороших транспортних шляхів та зв'язку, брак освічених і професійних дипломатів. Водночас до кінця XVI століття інститут постійного дипломатичного представництва набуває певної дипломатичної ієрархії, хоча і зі своїми особливостями для окремих країн.

XVI-XVII століття відзначилось поширенням виникненням інституту постійного посольства і норм посольського права, утвердженням принципів повного звільнення дипломатичних представників від кримінальної, адміністративної, цивільної юрисдикції держави перебування, в час якраз після підписання відомої Вестфальської мирної угоди 1648 року (фактично тих імунітетів, про які йдеться у ст. 31 Віденської конвенції 1961 року) [7, с.12].

На сучасному етапі інститут дипломатичного представництва можна розподілити на такі підперіоди.

I. На основі процесу кодифікації існуючих звичаїв, норм виникли міжнародні правові норми, які лягли в основу ряду конвенцій, що регламентують різноманітні аспекти здійснення дипломатичної діяльності. Першою такою конвенцією став Віденський протокол (Віденський регламент) про ранги дипломатичних агентів від 19 березня 1815 року, доповнений змінами, внесеними Аахенським протоколом про класифікацію дипломатичних агентів від 21 листопада 1818 року.

Саме на цьому етапі формуються класичні правила геополітики та дипломатії, традиції дипломатичного церемоніалу та протоколу.

Регламент встановив старшинство дипломатів залежно від рангу, уточнюючи, що в кожному класі ранг дипломатичних агентів пов'язаний з датою прибуття на місце служби і офіційного вступу на посаду.

Аахенський протокол встановив проміжний клас голів дипломатичних місій, клас міністрів-резидентів, якій у дипломатичній ієрархії посідає місце перед тимчасовим повіреним.

На проміжній панамериканській конференції в Гавані 20 лютого 1928 року, у якій взяли участь чотирнадцять латиноамериканських держав, була

прийнята Гаванська конвенція про дипломатичних агентів.

Конвенція стосувалася звичайних дипломатичних агентів, які здійснюють представництво на постійній основі; надзвичайних дипломатичних агентів, уповноважених виконувати особливі місії, представляючи свої уряди на міжнародних конференціях і конгресах у міжнародних організаціях (ст.2).

Конвенція регламентує різноманітні аспекти надання і забезпечення імунітетів, привілеїв і прерогатив дипагентів, зазначаючи, що всі, незалежно від класу (за винятком, які стосуються старшинства і етикету), наділені рівними правами (ст.3). Щодо дипломатичних агентів Конвенція робить уточнення, що крім функцій, які вказані у їх вірчих грамотах, вони мають право виконувати і ті, які дозволені національним законодавством акредитуючої держави [63, с.58].

II. Закінчення Першої світової війни 1914-1918 років та облаштування повоєнного світу Версальською системою мирних угод, одним із головних наслідків яких було утворення Ліги Націй. Хоча й на цьому етапі дипломатії не вдалося врятувати людство від світової катастрофи 1939-1945 років.

На даному етапі, якраз і ухвалюється низка конвенцій, які були покладені в основу сучасного дипломатичного і консульського права.

У 1911 році приймається Каракаська конвенція про консульські функції. У 1928 році – Гаванська конвенція про консульських чиновників і «кодекс Бустаманте» (1928) (назва походить від імені основного укладача цього нормативного акта – кубинського вченого-міжнародника професора А.Бустаманте). Цей документ врегулював консульські функції.

III. Охоплює другу половину XX ст. Цей період вирізняється принципово новими «технологіями», нормами економічного, соціального та політичного розвитку суспільства, численних нововведень. Значний нормативно-правовий прогрес відбувся у 90-х роках завдяки демократичній відлизі в ряді європейських країн. Дев'яностими також охоплюється і

прийняття:

- Статуту ООН (та, власне, створення Організації);
- Концепції про привілеї та імунітети ООН у 1946 року;
- Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року;
- Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року;
- Конвенції про спеціальні місії 1969 року;
- Конвенції про представництво держав у їхніх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 року. Та інших нормативних актів [68, с.99].

Таким чином, деякі аспекти правового статусу дипломатичного представництва унормовуються багатосторонніми угодами, що передбачено пунктом «в» ст.47 самої Конвенції. І національне законодавство приймаючої держави, більш детально регламентуючи на базі основних норм дипломатичного права, відіграє важливу роль у державно-правовому регулюванні даного питання. Нормами національного законодавства регулюються також правовідносини, які не отримали вирішення на міжнародному рівні, але розвинута договірна база щодо статусу дипломатичних представництв витісняє норми міжнародного права, фактично та юридично дискредитує їх.

1.2. Поняття, ознаки та види іноземних дипломатичних представництв

Ефективна реалізації зовнішньої політики держави, забезпечення професійного й оперативного представництва державних інтересів на міжнародному рівні і злагодженої та цілеспрямованої діяльності різних суб'єктів зовнішньополітичного управління обумовлює формування цілісної мережі дипломатичних представництв держави. Такі інституції, будучи профільними й основними органами управління закордонними справами країни в іноземних державах, безпосередньо на практиці втілюють зовнішньополітичний курс держави.

В сучасних умовах дипломатичні представництва постають тими інституційними механізмами, завдяки ефективному функціонуванню яких встановлюються та розвиваються дипломатичні відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права, дотримуються загально визнані принципи демократичного співробітництва.

Зазначимо, що Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18.04.1961 р. [39] не містить усталеного розуміння поняття й сутності дипломатичних представництв, фіксація якого на міжнародному рівні значною мірою сприяло б узгодженості статусу дипломатичних представництв за національним законодавством різних країн. У свою чергу, в Положенні від 22.10.1992 р. дипломатичне представництво України за кордоном [42] визначається як постійно діюча установа України за кордоном, що покликана підтримувати офіційні міждержавні відносини, здійснювати представництво України, захищати інтереси України, права та інтереси її громадян і юридичних осіб.

В цілому подібне поняття дипломатичного представництва наводиться у науковій літературі. Так, на думку Т.М. Лященка, дипломатичне представництво – це орган зовнішніх відносин акредитуючої держави, що утворений на території держави перебування з метою підтримання дипломатичних відносин між цими державами [31, с.47].

В свою чергу О.П. Сагайдак розглядає дипломатичне представництво і як особливого роду державну установу, завданням якої є підтримка і розвиток офіційних стосунків з країною перебування, захист прав та інтересів своєї держави, її громадян і юридичних осіб [53, с.48].

Однак, тут слід зауважити, що дипломатичні представництва України за кордоном лише досить умовно на науковому рівні можуть визначатись як певні «установи», тоді як за своїм місцем у державному механізмі вони є державними органами, що наділені державно-владними повноваженнями й належать до системи державної виконавчої влади.

Зробимо ще декілька зауважень щодо наведених визначень.

По-перше, на нашу думку, ні перше, ні друге визначення не є вичерпним. Вони не враховують особливостей системи Міністерства закордонних справ України (МЗС України), її місце в організаційно-правовому механізмі виконавчої влади та не визнають дипломатичне представництво елементом цієї системи. Система МЗС України є складним утворенням, основними елементами якого є органи, структурні підрозділи, територіальні представництва, що в процесі поточної діяльності взаємодіють між собою та з елементами інших систем. Конкретизуючи положення щодо елементів системи МЗС України, зазначимо, що в якості останніх виділяємо центральний апарат МЗС України, дипломатичні представництва, консульські органи України за кордоном, представництва України при міжнародних організаціях, представництва МЗС на території України, організації, установи, що належать до його управління.

По-друге, запропоновані вище визначення дипломатичного представництва, на нашу думку, є не зовсім точними й з урахуванням того, що дипломатичне представництво в них визначається не як державний орган, а як державна установа України.

Специфічність дипломатичних представництв полягає в тому, що виконуючи спеціальні функції та повноваження щодо забезпечення реалізації зовнішньої політики держави вони за своєю суттю і природою належать до системи адміністративно-політичних органів як підсистеми органів виконавчої влади – органів державного управління [67, с.120].

Дипломатичному представництву притаманні як загальні ознаки, що властиві будь-якому органу виконавчої влади, так і спеціальні. Загальними ознаками є наступні: дипломатичне представництво є елементом системи органів виконавчої влади та призначене для виконання певного виду державно-управлінської діяльності; має власний штат державних службовців та певну матеріальну базу; утворюється у державно-розпорядчому порядку; має певні елементи організації і діяльності: функції, завдання, повноваження, організаційну будову, форми та методи управління; має офіційне

найменування та атрибути з державною символікою тощо.

Щодо спеціальних ознак, то можемо запропонувати наступний їх перелік: 1) дипломатичне представництво є елементом системи МЗС України, підзвітне йому та підконтрольне; 2) має пріоритетною сферою діяльності управління політичними зносинами з країною перебування; 3) на відміну від тимчасових закордонних державних органів, що створюються не для вирішення певних завдань, є постійно діючим органом; 4) є закордонним органом МЗС України та розташовується, як правило, в столиці країни перебування; 5) має специфічні елементи власної організації і діяльності (функції, завдання, повноваження, організаційну будову тощо).

Важливим питанням в теорії та практиці управління закордонними справами є виділення окремих видів дипломатичних представництв. Поширеною є класифікації дипломатичних представництв на посольства, місії та інші дипломатичні представництва. Критерієм поділу у даному випадку є рівень розвитку дипломатичних відносин між країнами.

Відповідно до чинного законодавства України дипломатичне представництво може функціонувати у вигляді посольства (нунціатури), місії (інтернунціатури) або іншого виду дипломатичного представництва іноземної держави (під яким слід розуміти і персонал, і споруди, і приміщення). Необхідно звернути увагу, на те, що усі дипломатичні представництва, незалежно від виду, мають рівний офіційний статус, однакові привілеї та імунітети [52, с.32].

Посольства є представництвами найвищого дипломатичного класу. Місії вважаються нижчими за рангом дипломатичними представництвами. Питання про те, якою має бути форма дипломатичного представництва – посольством чи місією, вирішується власне державами. З точки зору міжнародного права і посольства і місії як органи рівноправних держав мають однаковий правовий статус. З точки зору ж адміністративного права посольства і місії відрізняються певними організаційно-правовими особливостями. Іншими дипломатичними представництвами є дипломатичні

представництва, що через ту чи іншу причину (як правило політичну) мають іншу назву ніж посольство та місія. У дипломатичній практиці вони зустрічаються досить рідко та поступово перетворюються на історичний анахронізм.

Зазначимо, що відмінність між посольствами і місіями в дипломатичній практиці поступово зникає, залишається тільки з питань дипломатичного протоколу. Більшість країн вже більше як півстоліття обмінюються дипломатичними представництвами лише у формі посольств. Україна сьогодні має дипломатичні представництва також лише у формі посольств. Саме тому, доречним вважаємо розробку та прийняття Положення про посольство України (замість Положення про дипломатичне представництво України за кордоном).

Зазначимо, що за формою дипломатичні представництва поділяються на постійні та тимчасові. Постійними дипломатичними представництвами постають посольства, місії, представництва держав при міжнародних організаціях, що ведуть повсякденну дипломатичну діяльність за кордоном, представляючи і захищаючи там інтереси своєї держави та виконуючи політичні функції. Що стосується тимчасових дипломатичних представництв (різного роду делегації, окремі представники за кордоном, спостерігачі при міжнародних комісіях, на конференціях і конгресах, делегації чи окремі представники на державних ювілеях, коронаціях, інавгураціях, траурних церемоніях), то вони створюються переважно для виконання спеціальних місій [64, с.56].

Одним з варіантів представлення інтересів України в міжнародній організації є одночасне призначення однієї людини в якості посла в певній країні та одночасне призначення представником при міжнародній організації, штаб-квартира якої знаходиться в столиці згаданої держави. Так, склалася практика у відповідності до якої Посол України у Франції є постійним представником при ЮНЕСКО, а Посол України в Канаді є представником при міжнародній організації з цивільної авіації.

Існують також випадки, коли постійним представником при міжнародній організації призначається окрема особа, однак саме представництво як таке не утворюється, а діє на базі посольства. Наприклад, Постійний представник України при міжнародних організаціях у Відні діє на базі відповідного посольства.

Натомість нерідко утворюються постійні представництва, які діють в якості автономної одиниці в повному розумінні. Такими є ППУ при ЄС, НАТО, СНД, ООН, Раді Європи, відділенні ООН в Женеві, конференції з роззброєння в Женеві. В результаті в світі є міста, де розташовано одночасно кілька дипломатичних місій однієї держави, зокрема України. Найбільша концентрація українських дипломатичних установ спостерігається у Брюсселі (3), Женеві (2), Нью-Йорку (2), Мінську (2) [17, с.132].

Консульські установи утворюються у регіонах, які мають суттєве значення з точки зору міжнародної присутності, або проживання великої кількості громадян України або української діаспори, або проходження важливих транспортних магістралей та наявності значного транзитного потенціалу регіону, або економічної важливості.

З точки зору виконуваних функцій консульські установи є двоїстими одиницями - з одного боку вони передусім виконують функцію захисту прав та інтересів громадян України і з цієї точки зору виступають як незалежні структури, з іншого - виконують важливу роль у забезпеченні політичної, економічної та культурної присутності, виступаючи в ролі «помічника» відповідного посольства.

Таким чином, дипломатичне представництво – це особливого роду державна установа, завданням якої є підтримка і розвиток офіційних стосунків з країною перебування, захист прав та інтересів своєї держави, її громадян і юридичних осіб. До важливих рис дипломатичних представництв можна віднести постійність їх функціонування, професійність, формування на основі дипломатичної служби, а також спеціалізованість. При цьому, з одного боку, дипломатичні представництва навіть порівняно з

консульськими установами мають досить широке коло повноважень, що дозволяє говорити про загальний характер їх діяльності. Але, з іншого боку, обмеження такої діяльності чіткою територіальною основою – територією певної іноземної держави й зумовлює спеціалізованість дипломатичних представництв у рамках єдиної системи органів управління закордонними справами країни. Основну мету діяльності дипломатичних представництв за кордоном узагальнено становить забезпечення здійснення державної зовнішньої політики. Конкретніше з урахуванням статусу, призначення й місця таких дипломатичних установ в управлінні закордонними справами можна говорити про підтримання ними міждержавних відносин і представництво країни та її інтересів. В сучасних умовах дипломатичні представництва у зарубіжних державах мають статус посольств.

Висновки до розділу 1

Таким чином, про дипломатичне представництво, у справжньому розумінні цього терміна, можна говорити лише з появою держави, хоча її витoki сягають часів родових общин. Ще в античний період вожді общин були обізнані з практикою ведення дипломатичних переговорів перед розв'язанням війни. Однією з характерних сучасних тенденцій розвитку права зовнішніх зносин у 2-й половині ХХ ст. стала спричинена бурхливим розвитком, ускладненням та інституціоналізацією системи дипломатичних відносин висока інтенсивність кодифікації норм цієї галузі міжнародного публічного права. Багатогранність міждержавного співробітництва у різних сферах регулювання, посередниками у якому виступали закордонні дипломатичні представництва, зумовила потребу нормативного закріплення на міжнародно-правовому рівні основних функцій посольств та місій держав. Отже, міжнародне дипломатичне право створювалося за часів відсутності міжнародних інститутів, які були б здатні забезпечити його функціонування.

Сьогодні дипломатичне представництво – постійний закордонний державний орган зовнішніх зносин, створений на основі спільної угоди однією державою на території іншої для підтримання постійних офіційних контактів. Дипломатичне представництво виступає від імені своєї країни у всіх питаннях, що стосуються відносин з іншою стороною.

Сучасна дипломатична практика використовує кілька видів дипломатичних представництв: посольство – представництво першого вищого класу, очолюване послом або тимчасово повіреним у справах; місія - представництво другого класу, очолюване посланником або повіреним у справах; постійне представництво при міжнародних організаціях; дипломатичні представництва, що мають з різних причин інші назви та особливості організації.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕБУВАННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ІНОЗЕМНИХ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ В УКРАЇНІ

2.1. Міжнародно-правове та національно-правове регламентування перебування і діяльності іноземних дипломатичних представництв

Правове регулювання функціонування дипломатичних представництв здійснюється нормами як міжнародного, так і національного права. Загальний правовий статус дипломатичних представництв, права та обов'язки їх співробітників визначаються кодифікованими нормами міжнародного дипломатичного права. Що ж стосується внутрішньодержавного аспекту регулювання дипломатичних відносин, то він спрямований на реалізацію норм дипломатичного права через державні органи і регулюється національним правом [15, с.95].

Виконання функції захисту в державі перебування інтересів акредитуючої держави та її громадян у рамках міжнародного права, окрім консульських установ (п. а) ст. 5 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р.), покладається на дипломатичні представництва (п. 1 b) ст. 3 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р.), відтак правові засади регулювання їх діяльності у цій сфері визначені, передусім, вказаними багатосторонніми міжнародними договорами, положення яких деталізовано у двосторонніх міжнародно-правових актах. Як свідчать теорія та практика, «особливе місце серед джерел дипломатичного права займають двосторонні міжнародні договори, що є результатом розвитку дипломатичних відносин між державами, які прагнуть зміцнити і стабілізувати взаємовідносини укладенням взаємоприйнятних міжнародних договорів, котрі, з іншого боку, збагачують зміст дипломатичного права і забезпечують досягнення більшої збалансованості інтересів акредитуючої держави і держави перебування», включно щодо встановлення правових засад забезпечення захисту громадян за кордоном, запобігання порушенню їх прав. Значення двосторонніх

міжнародних договорів у цій сфері важко переоцінити, зважаючи на те, що «положення Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. щодо функцій дипломатичних представництв, переважно, мають рамковий характер». Водночас значну роль відіграють двосторонні консульські конвенції, в яких сторони можуть більш конкретно визначити умови співробітництва в окремих сферах консульської діяльності.

Важливе значення для захисту прав та інтересів громадян за кордоном мають багатосторонні й двосторонні міжнародні договори про правову допомогу, а також норми звичаєвого міжнародного права. У преамбулі Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. та Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р. зазначається, що норми міжнародного звичаєвого права продовжують регулювати питання, прямо не передбачені положеннями цих конвенцій. «Фактично держава завжди має можливість вибору засобів, що дозволяють їй захищати своїх громадян, поважаючи при цьому свої міжнародні зобов'язання та імперативні норми міжнародного права» [6, с.201].

Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 року [39] (ратифікована УРСР 21 березня 1964 р.) містить в собі норми, які вимагають від країн-учасниць дотримання певних стандартів щодо забезпечення безпеки дипломатичних місій. Зокрема, стаття 22 цього документа передбачає, що «приміщення представництва недоторканні. Влада держави перебування не може мати доступу до цих приміщень інакше, як з відома глави представництва.

На державі перебування лежить спеціальний обов'язок вживати усі належні заходи для захисту приміщень представництва від будь-якого вторгнення або нанесення збитку і для запобігання всякому порушенню спокою представництва або образи його гідності.

Приміщення представництва, предмети їх обстановки і інше майно, що знаходиться в них, а також засоби пересування представництва користуються імунітетом від обшуку, реквізиції, арешту і виконавчих дій».

Стаття 26 Конвенції говорить про те, що «оскільки це не суперечить законам і правилам про зони, в'їзд до яких забороняється або регулюється з міркувань державної безпеки, держава перебування повинна забезпечити усім співробітникам представництва свободу пересування по його території» [48].

Стаття 27 гарантує недоторканість офіційної кореспонденції та охорони вільних зносин представництв для усіх офіційних цілей. Серед іншого, зокрема, у цій статті йдеться про те, що дипломатична пошта не підлягає ні розкриттю, ні затриманню.

Стаття 30 передбачає, що приватна резиденція дипломатичного агента користується тією ж недоторканістю і захистом, що і приміщення представництва.

Стаття 45 говорить про те, що у разі розриву дипломатичних зносин між двома державами або остаточного або тимчасового відкликання представництва: а) держава перебування повинна, навіть у разі збройного конфлікту, поважати і охороняти приміщення представництва разом з його майном і архівами; б) акредитуюча держава може ввірити охорону приміщень свого представництва разом з його майном і архівами третій державі, прийнятній для держави перебування; с) акредитуюча держава може ввірити захист своїх інтересів і інтересів своїх громадян третій державі, прийнятній для держави перебування [39].

Узагальнюючи положення цієї Конвенції, можна говорити про концептуальність цього правового документа і принципове значення для формування передумов правового забезпечення діяльності дипломатичних представництв.

Наступним міжнародним правовим документом, що підлягає аналізу, є Віденська конвенція про консульські зносини (1963 року) [44]. Цей міжнародний правовий документ покликаний сформулювати міжнародні стандарти у галузі консульських зносин, тож, природно, що окремі його положення визначають основи діяльності держав-учасників в напрямку

забезпечення безпеки функціонування консульських установ. З приводу здійснення заходів охорони, стаття 27 Конвенції («Охорона консульських приміщень і архіву, а також інтересів держави, що представляється, при надзвичайних обставинах») передбачає, що у разі розриву консульських відносин між двома державами: а) держава перебування повинна, навіть у разі збройного конфлікту, поважати і охороняти консульські приміщення, а також майно консульської установи і консульський архів; б) держава, що представляється, може ввірити охорону консульських приміщень, а також майна, яке в них знаходиться, і консульського архіву третій державі, прийнятній для держави перебування; с) держава, що представляється, може ввірити захист своїх інтересів і інтересів своїх громадян третій державі, прийнятній для держави перебування.

Крім того:

а) якщо держава, що представляється, не має в державі перебування дипломатичного представництва, але має на території цієї держави іншу консульську установу, цій консульській установі може бути ввірена охорона приміщень закритої консульської установи разом з майном, що знаходиться в них, і консульським архівом і, з відома держави перебування, виконання консульських функцій в окрузі цієї консульської установи;

б) якщо держава, що представляється, не має в державі перебування ні дипломатичного представництва, ні іншої консульської установи, застосовуються положення підпунктів б і з пункту 1 цієї статті» [7, с.43].

Отже, положення цього міжнародного правового акту в одній статті (27) сформулювали загальні принципи, на яких здійснюються забезпечення охорони консульських установ.

Віденська конвенція про представництво держав у їх зносинах з міжнародними організаціями універсального характеру (1975р.) містить в собі норму, що закріплена у статті 41 «Охорона приміщень, майна і архівів», в якій говориться, що коли представництво тимчасово або остаточно відкликається, держава перебування повинна поважати і охороняти

приміщення, майно і архіви представництва. Делегуюча держава, повинна вжити усі належні заходи, щоб звільнити державу перебування від цього особливого обов'язку як можна швидше. Вона може ввірити Організації, якщо вона на це згодна, чи третій державі, прийнятній для держави перебування, охорону приміщень, майна і архівів представництва.

Держава перебування, якщо надходить прохання від делегуючої держави, надає останньому можливості для вивезення майна і архівів представництва з території держави перебування» [11, с.63].

Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів (1973 року), у свою чергу, у статті 4 передбачає, що держави-учасниці співробітничать у справі запобігання згаданим злочинам шляхом: а) вжиття всіх практично можливих заходів із запобігання підготовці в межах їх відповідних територій вчинення таких злочинів в межах чи поза межами їх територій; б) обміну інформацією та координації адміністративних заходів для того, щоб запобігти вчиненню таких злочинів.

На національному рівні правові засади захисту прав громадян за кордоном встановлюються законами та іншими нормативно-правовими актами, скажімо, в Україні - Консульським статутом України від 02 квітня 1994 р., законами України «Про дипломатичну службу» від 20 вересня 2001 р., «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01 липня 2010р., у ФРН - Законом про консульських посадових осіб, їх функції та повноваження (Консульський закон) (Law on Consular Officers, Their Functions and Powers (Consular Law)) від 11 вересня 1974 р. або визначаються регламентами, серед яких «Консульський захист громадян США за кордоном» («Consular Protection of U.S. Nationals Abroad») [12] (США), «Підтримка британських громадян за кордоном» («Support for British nationals abroad») (Велика Британія) тощо. При цьому забезпечення захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном визначено однією з основних засад зовнішньої політики держави Законом України «Про засади внутрішньої і

зовнішньої політики» від 01 липня 2010 р. та одним з основних завдань дипломатичної служби України відповідно до Закону України «Про дипломатичну службу» від 20 вересня 2001 р. Таким чином, питання захисту прав та інтересів громадян за кордоном регулюються, насамперед, багатосторонніми та двосторонніми міжнародними договорами, міжнародним звичаєвим правом, а також національним законодавством кожної держави [22, с.4].

По суті, національне законодавство України повинне забезпечувати реалізацію і розвиток базового статусу дипломатичних установ та їх працівників, встановленого нормами міжнародного права.

Систему національного законодавства України, норми якого регламентують діяльність дипломатичних представництв іноземних держав на території України, складають: Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства закордонних справ України, а також нормативно-правові акти інших державних органів України, які мають відповідний вплив на регулювання діяльності дипломатичних представництв.

Так, до числа основних нормативно-правових актів, які здійснюють регулювання діяльності дипломатичних представництв іноземних держав на території України, відносяться: Конституція України, Закон України «Про дипломатичну службу», Постанова Верховної Ради України «Про відкриття дипломатичних або консульських представництв в Україні», Указ Президента України «Про Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок розміщення дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних та іноземних держав в Україні», наказ МЗС України «Про затвердження Положення про акредитацію співробітників дипломатичних і консульських установ іноземних держав, міжнародних організацій та їхніх представництв, інших іноземних організацій».

Наразі правове регулювання статусу дипломатичних представництв України за кордоном представлено насамперед профільним Положенням, затвердженим Розпорядженням Президента України від 22.10.1992 р. № 166/92-рп. На думку одних вчених, національним законодавством України «досить чітко врегульовано відносини, що можуть стосуватись діяльності дипломатичних представництв», тоді як інші вчені констатують, що чинні правове регулювання статусу дипломатичних представництв України за кордоном «не відповідає сучасним реаліям дипломатичної практики» й не врегульовує ряд важливих питань їх організації та діяльності [31, с.48].

У результаті аналізу змісту зазначених актів зроблено висновок, що їх норми регулюють найбільш важливі питання у сфері дипломатичних відносин іноземних держав з Україною. Необхідно звернути увагу на той факт, що зазначені нормативні акти здійснюють регулювання діяльності дипломатичних представництв іноземних держав в Україні у двох напрямках: визначають порядок функціонування іноземних дипломатичних представництв на території України, регулюють процедуру акредитації дипломатичних установ іноземних держав (тобто здійснюють зовнішнє регулювання); регулюють питання прийняття на дипломатичну службу в Україні, порядок присвоєння дипломатичних рангів, кадровий резерв дипломатичної служби (тобто здійснюють внутрішнє регулювання). Також слід зазначити, що чинним законодавством України у сфері, що аналізується, врегульовано дві групи відносин: діяльність українських дипломатичних представництв на території іноземних держав; діяльність іноземних дипломатичних представництв на території України та порядок їх акредитації.

Національне законодавство України дійсно має низку недоліків, одним із яких виступає відсутність єдиного сучасного правового акту, який би комплексно закріплював статус дипломатичних установ України за кордоном, організаційну структуру, вичерпний перелік конкретних повноважень, засади їх реалізації та взаємодії з органами державної влади

України і органами влади держави перебування, що на сьогодні залишається частково або повністю нерегульованим Положенням від 22.10.1992 р. Здебільшого не розкривається згаданим Положенням і модель зовнішнього та внутрішнього керівництва дипломатичними представництвами України за кордоном. Крім цього, як вказується у науковій літературі, статус Надзвичайного і Повноважного Посла України також регулюється досить поверхово, залишаючи поза увагою його функції, права та обов'язки [63, с.59].

Таким чином, час, що минув з часів прийняття основного міжнародно-правового акта, яким регулюється діяльність дипломатичних представництв, поставило нові завдання перед теорією та практикою організації та функціонування дипломатичних представництв, зокрема у зв'язку з необхідністю впорядкування правового статусу цих органів та правового становища їх працівників, удосконалення деяких функцій дипломатичних представництв, гарантування безпеки їх діяльності тощо. Звертає на себе увагу зростаюча невідповідність правового регулювання відповідних відносин новим геополітичним, економічним та соціальним змінам у світі.

2.2. Особливості започаткування діяльності та визнання іноземних дипломатичних представництв в Україні

У міжнародних договорах з питань регулювання зовнішніх зносин держав чітко прописано, що встановлення дипломатичних відносин між державами та заснування постійних дипломатичних представництв здійснюється за взаємною згодою. Маючи намір призначити керівника (главу) дипломатичного представництва в іншій державі, акредитуюча держава повинна переконатися в тому, що держава перебування дала згоду на особу – потенційного главу дипломатичного представництва. Держава перебування не зобов'язана повідомляти акредитуючій державі мотиви відмови в згоді. У разі згоди першої, ця особа стає *persona grata*, тобто «бажаною особою». Є ще й такий підхід як сумісництво у представництві інтересів

акредитуючої держави. Остання може, належним чином повідомивши відповідні держави перебування, акредитувати главу представництва або призначити будь-якого члена дипломатичного персоналу, зважаючи на обставини, в одну або ж кілька інших держав, якщо не заявлено заперечень з боку будь-якої з держав перебування. У випадку коли акредитуюча держава акредитує главу представництва в одній або в кількох інших державах, то вона може заснувати дипломатичні представництва, що очолюються тимчасовими повіреними у справах у кожній державі, де глава представництва немає постійного місцеперебування [51, с.48].

Глава представництва або будь-який член дипломатичного персоналу представництва може діяти як представник акредитуючої держави при будь-якій міжнародній організації. Дві або кілька держав можуть акредитувати одну і ту ж особу як главу представництва в іншій державі, якщо держава перебування не заперечує проти цього. Глава дипломатичного представництва вважається таким, що приступив до виконання своїх функцій у державі перебування, залежно від практики, існуючої в цій державі, що повинна застосовуватись однаково, або ж з моменту вручення своїх вірчих грамот, або ж моменту повідомлення про своє прибуття і подання засвідчених копій вірчих грамот міністерству закордонних справ держави перебування чи іншому міністерству, відносно якого є домовленість. Черговість вручення вірчих грамот або подання їх засвідчених копій визначається датою і годиною прибуття глави представництва. У практиці міждержавних відносин глави представництв розподіляються на три класи. Перший клас – послы та нунції, які акредитуються при главах держав, та інших глав представництв еквівалентного рангу. Другий клас – посланники та інтернунції, які акредитуються при главах держав. Третій клас – повірені у справах, які акредитуються при міністерствах закордонних справ. Клас, до якого повинні належати глави представництв, визначається за погодженням між державами. Послы очолюють посольства, посланники та повірені у справах – дипломатичні місії. Зрештою більшість цих положень міститься у

Віденській конвенції про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 року, членами якої є 187 держав, в тому числі й Україна.

Але практика сучасних міждержавних відносин свідчить, що отримання новоутвореними державами такої згоди від інших держав ставиться останніми в залежність від надання ними першим міжнародно-правового визнання. Це явно суперечить положенням ст. 3 Конвенції 1933 р., які визначають, що «політичне існування держави не залежить від визнання іншими державами» світу її правосуб'єктності з «усіма правами й обов'язками, що визначені міжнародними правом» (ст. 6)]. Проте, позаяк «явно виражене або мовчазне» (ст. 7) визнання є «безумовним і безповоротним» (ст. 6), не дивно, що часто воно стає знаряддям маніпуляцій зі сторони тих держав, які можуть його надати новоутвореній державі, що, як слушно вважає П. Мукарджі, є неприпустимим, адже визнання не повинно залежати від задоволення будь-яких політичних чи економічних умов з боку держави, яка надає це визнання. Як свідчить ситуація із визнанням України та інших колишніх республік СРСР наприкінці 1991 р. – на початку 1992 р., практика міждержавних відносин явно спростовує попереднє твердження [49, с.117].

Звісно, найбільш очевидним поясненням такої ситуації є те, що Конвенція 1933 р. є лише регіональним багатостороннім договором, а Комісія ООН з міжнародного права (КМП ООН) так і не спромоглася розробити такий Проект Декларації про права й обов'язки держав, який би отримав підтримку більшості держав світу. Але справжня причина є іншою, доказом чого є положення Заяви «Дванадцятьох» про майбутній статус Росії та інших колишніх республік (від 23 грудня 1991 р.) «Про критерії ЄС для визнання нових держав у Східній Європі та на території Радянського Союзу»: держави-члени ЄС поставили надання визнання Україні у залежність від наступних «критеріїв офіційного визнання»: 1) дотримання нею положень Статуту ООН і зобов'язань щодо забезпечення верховенства закону, демократії і прав людини; 2) гарантії прав етнічних і національних

груп та меншин; 3) повага непорушності всіх кордонів; 4) прийняття усіх зобов'язань щодо роззброєння і нерозповсюдження ядерної зброї; 5) вирішення за домовленістю або ж із допомогою арбітражу усіх регіональних спорів та питань щодо правонаступництва.

Річ у тім, що надання певній державі визнання не дорівнює встановленню із нею дипломатичних відносин, а є лише передумовою їх встановлення. Тому критерії, що впливатимуть на прийняття рішення щодо першого та другого випадків не повинні бути однаковими. Таким чином, рішення щодо надання визнання повинно мотивуватися наявністю у певного нового утворення усіх властивостей, якими повинна володіти держава з точки зору міжнародного права, а рішення стосовно встановлення двосторонніх дипломатичних відносин із цією державою – міркуваннями політичного, економічного або іншого характеру (зокрема, враховуючи те, наскільки відповідна держава є придатним і вигідним партнером у міжнародних відносинах) [28, с.261].

Загалом, варто розрізняти наступні форми надання (способи) визнання: явно виражене та мовчазне. А згода на встановлення дипломатичних відносин за формою надання є завжди явно вираженою (адже підписується відповідний двосторонній міжнародний договір або під час надання визнання чітко, а також недвозначно висловлюється бажання та готовність встановити такі відносини). Прикладом явно вираженого визнання та явно вираженої згоди на встановлення дипломатичних відносин є низка постанов Президії Верховної Ради України від 26 серпня 1991 р. про визнання державної незалежності Литовської Республіки, Латвійської Республіки та Естонської Республіки і про проведення відповідних переговорів щодо підписання з ними Угоди про встановлення дипломатичних відносин. А в наступних постановах від 11 грудня 1991 р. стосовно визнання державної незалежності Республіки Словенії та Хорватії Президія Верховної Ради України одразу вирішила встановити з цими державами дипломатичні відносини в повному обсязі.

Також слід розрізняти і відповідні форми визнання: 1) офіційне визнання *de jure* (виражає готовність встановити дипломатичні відносини з відповідною державою у повному обсязі; реалізується шляхом укладення окремого договору про встановлення дипломатичних відносин та обмін посольствами чи місіями); 2) офіційне визнання *de facto* (виражає невпевненість у стійкості новоутвореної держави та її готовності виконувати міжнародні зобов'язання; характеризується обмеженим рівнем і обсягом політичних і економічних відносин); 3) неофіційне визнання *ad hoc* (виявляється у підтримці урядом однієї держави у тій чи іншій формі спорадичних чи постійних довготривалих чи короткотривалих контактів з урядом іншої держави, який не був визнаний офіційно; реалізується шляхом участі двох держав у міжнародних конференціях, багатосторонніх договорах та роботі міжнародних організацій) [11, с.74].

Залежно від конкретної теорії визнання, яка застосовується державою на практиці, різнитиметься і процедура встановлення дипломатичних відносин з новоутвореною державою. Застосування конститутивної теорії визнання (КТВ) передбачатиме обов'язкове розмежування стадій безпосереднього визнання та встановлення дипломатичних відносин, оскільки саме акт визнання спочатку спрямовуватиметься на створення прав та обов'язків, які держави зможуть реалізувати шляхом укладення двостороннього договору про встановлення дипломатичних відносин. У цьому випадку і визнання, і згода на встановлення дипломатичних відносин повинні бути явно вираженими.

Своєю чергою, застосування на практиці декларативної теорії визнання (ДТВ), яка розглядає акт визнання новоутвореної держави як декларацію, що лише підтверджує існуюче правове становище, і не передбачає зв'язку між актом визнання та формуванням правосуб'єктності новоутвореної держави, уможливлуватиме надання їй передусім мовчазного визнання шляхом укладення з нею договору про встановлення дипломатичних відносин.

За умови застосування ДТВ існує більша ймовірність першочергового

надання новоутвореній державі саме офіційного визнання *de facto*, подальшої поступової активізації співпраці двох держав та, зрештою, укладення договору про встановлення дипломатичних відносин. На противагу зазначеному підходу, за умови застосування КТВ акт визнання новоутвореної держави вже проектує намір встановити дипломатичні відносини з нею. Зокрема, для Великобританії визнання держави переважно веде до встановлення дипломатичних відносин з нею. Станом на 1995 р. Великобританія не мала дипломатичних відносин лише з чотирма визнаними нею державами (з двома - після розриву дипломатичних відносин; з іншими двома (Бутан та Пн. Корея) дипломатичні відносини ніколи не встановлювались). У грудні 2000 р. Великобританія та Пн. Корея вперше за п'ятдесят років погодилися встановити дипломатичні відносини [31, с.73].

Таким чином, застосування ДТВ дозволяє державам доволі тривалий час співпрацювати без встановлення дипломатичних відносин (на основі визнання *de facto*), тоді ж як у випадку із застосуванням КТВ між актом визнання *de jure*, пропозицією стосовно встановлення дипломатичних відносин між державами й укладенням відповідного міжнародного договору спливає доволі мала кількість часу. Наприклад, після того як 27 квітня 1993 р. Еритрея проголосила свою незалежність від Ефіопії, США того ж дня визнали Еритрею. 28 квітня 1993 р. США виступили із пропозицією щодо встановлення дипломатичних відносин між двома державами, на яку Еритрея погодилася 3 червня 1993 р.

Варто підкреслити, що визнання новоутвореної держави не призводить до автоматичного встановлення з нею дипломатичних відносин. Зі 128 держав, які станом на 1 вересня 1994 р. офіційно визнали Киргизстан, лише 82 встановили з ним дипломатичні відносини; при цьому, дати визнання держави і фактичного встановлення дипломатичних відносин з нею часто були різними.

Згідно з існуючою міжнародною практикою, дипломатичні відносини між державами можуть бути встановлені за умови взаємного визнання *de*

jure. Тим не менш, інколи траплялися і випадки порушення цього правила. Наприклад, 1949 р. до Великобританії був скерований представник Ізраїлю у ранзі посла, проте Великобританія не кваліфікувала цей факт як визнання Ізраїлю de jure, а лише de facto. Схожою була і позиція США 1919 р. щодо Фінляндії. Іншим яскравим прикладом є призначення 1968 р. Департаментом закордонних справ Швейцарії пана Россетті (швейцарського посла у Пекіні) представником Департаменту закордонних справ при МЗС Демократичної Республіки В'єтнам. В опублікованому ДЗС Швейцарії у лютому 1968 р. комюніке зазначалося, що посол Россетті представлятиме в Ханой не федеральний уряд Швейцарії, а ДЗС Швейцарії, а сам посол Россетті пізніше пояснив, що на той момент рано було ще говорити про встановлення офіційних дипломатичних відносин між двома державами [33, с.304].

Також варто зазначити, що після встановлення дипломатичних відносин жодна держава не зобов'язана засновувати на території іншої держави постійне дипломатичне представництво або вимагати від іншої держави заснувати таке представництво на її території. Як наголошує А. Джеймс, звичаєвою практикою залишається, що держава, яка має дипломатичні відносини з іншою державою, не відмовляє останній у дозволі щодо заснування посольства чи місії. Проте, історія містить випадки, коли держава перебування не бажала надавати дозвіл на створення на її території постійних дипломатичних представництв іноземних держав. Наприклад, упродовж XIX ст. Китай довгий час заперечував проти допуску на його територію іноземних дипломатичних місій. Зрештою, західні держави у результаті неодноразового застосування збройної сили проти Китайської імперії, аж до захоплення Пекіна, 1860 р. нав'язали їй конвенцію, згідно з якою вони забезпечили собі право засновувати в цьому місті постійні дипломатичні представництва [60, с.195].

Таким чином, встановлення дипломатичних відносин між державами не призводить до автоматичного обміну дипломатичними представництвами.

Станом на січень 1997 р. з-поміж 154 держав, які визнали Україну, свої

посольства на її території заснували лише 58, у той час як Україна заснувала 50 посольств в іноземних державах. Станом на 17 березня 2013 р. у Києві було засновано 132 дипломатичних представництва іноземних держав та інших суб'єктів міжнародного права (Україна не заснувала у відповідь дипломатичні представництва у наступних державах: Бруней, Буркіна-Фасо, Габон, Екв. Гвінея, Еритрея, Ємен, Замбія, Зімбабве, КНДР, Колумбія, Конго, Кот-д'Івуар, Маврикій, Малаві, Танзанія) [19; 20]. Своєю чергою, посольства України було засновано у 83 державах; додатково інтереси України у рамках застосування множинної акредитації представлено ще у 52 державах (наступні держави досі не заснували у відповідь свої дипломатичні представництва в Україні: Андорра, Антигуа і Барбуда, Гайана, Домінікана, Камбоджа, Коста-Рика, Ліхтенштейн, Мальдіви, Монако, Парагвай, Сан-Томе і Принсіпі, Сенегал, Тимор-Лешті та Уругвай). Отже, ми спостерігаємо явну позитивну динаміку обміну дипломатичними представництвами між Україною та зарубіжними державами.

Хоч клас, до якого повинні належати глави представництв, і визначається за погодженням між державами (ст. 15 Віденської конвенції 1961 р.), це не означає, що він повинен бути лише однаковим. Зокрема, у дипломатичній практиці відомі випадки, коли держави домовлялися не про обмін посольствами чи місіями, а про взаємне представництво їх інтересів на іншому рівні: до січня 1979 р. КНР та США мали одночасно у Вашингтоні та Пекіні не посольства, а т. зв. «групи зв'язку» [65, с.57].

Україна у своїй практиці тяжіє до обміну саме посольствами.

З іншого боку, ніщо не перешкоджає з часом державам домовитися про підвищення класу їх дипломатичних представництв: 1982 р. Великобританія, приміром, підвищила клас свого дипломатичного представництва при Святому Престолі з місії до посольства; а 1996 р. аналогічні зміни відбулися і в рамках дипломатичних відносин між Великобританією та Албанією.

Про підвищення рівня двосторонніх дипломатичних відносин може також свідчити і відмова від множинної акредитації та заснування у столиці

певної держави окремого дипломатичного представництва акредитуючої держави (цей крок було здійснено Україною на початку березня 2013 р., коли було відкрито Посольство України у м. Доха (Катар)).

Практика встановлення дипломатичних відносин України також визначає рівень дипломатичного представництва держав. Аналіз двосторонніх актів про встановлення дипломатичних відносин з іншими країнами світу уможливорює виокремлення трьох підходів щодо рівня дипломатичного представництва. Перший підхід – встановлення дипломатичних відносин між державами у повному обсязі. Така протокольна формула застосовується при встановленні дипломатичних відносин України з Азербайджаном, Вірменією, Казахстаном, Канадою, Малайзією, Пакистаном і США. США та Малайзія уточнюють: у повному обсязі із заснуванням дипломатичних представництв та на рівні посольств у повному обсязі. Перелічені держави дійсно представлені в українській столиці посольствами. Україна також має власні дипломатичні представництва в столицях вище перелічених держав. Тобто під «повним обсягом» мається на увазі найвищий рівень дипломатичного представництва - посольства та перший клас їх глав – послы [23, с.255].

Другий підхід – держави домовляються встановити дипломатичні відносини на рівні посольств. Такі домовленості мали місце у випадку встановлення дипломатичних відносин України з Австрією, Алжиром, Польщею, Португалією, Туреччиною, Туркменістаном, Угорщиною, Узбекистаном, Уругваєм, Філіппінами, Францією, Хорватією та ін. Україна та колишня Югославія навіть уточнюють їх резиденції – Київ та Белград, а з Саудівською Аравією – відкриття посольств у кожній з держав. З Філіппінами, за пропозицією української сторони, йдеться про рівень посольств, тоді як вони визначають, що з їхньої сторони, посол за сумісництвом в Польщі. Про посла за сумісництвом також зазначає Гвінея. Рівень посольств замінити на рівень послів пропонує також Зімбабве.

Однак, українські посольства з резиденціями в Києві та у столицях

держав-контрагентів не у всіх цих випадках засновано. Українські посольства функціонують в Австралії, Болгарії, Ватикані, Великій Британії, В'єтнамі, Габоні Польщі, Португалії, Румунії, Франції, Хорватії, Чехії, Словаччині, Сербії, Чорногорії, Швейцарії та ін. Посольствами у Києві також представлені Австрія, Алжир, Аргентина, Болгарія, Ватикан, Велика Британія, В'єтнам, Греція, Естонія, Єгипет, Індія, Індонезія, Іран, Італія, Республіка Корея, КНР, Кіпр, Куба, Латвія, Литва, Ліван, Лівія, Молдова, Нігерія, Норвегія, Туреччина, Туркменістан, Угорщина, Узбекистан, Франція, Хорватія, Чехія, Словаччина, Сербія, Швейцарія. Серед держав, з якими Україна домовилась про найвищий рівень дипломатичного представництва – посольства, її інтереси з резиденціями на території третіх держав за сумісництвом представлені в Антигуа і Барбуда, Парагваї, Гвінеї, Ефіопії, Ємену, Замбії, Зімбабве, Катару, Кенії, Лаосу, Філіппін, Чилі в РФ, посольства Колумбії, Монголії і Перу в Польщі, Парагваю у Ватикані, Маврикію в ФРН і Боснії і Герцеговини в Угорщині представляють свої держави в Україні за сумісництвом. Отже, у цьому підході йдеться про рівень посольств, хоча на практиці не у всіх випадках, а - за сумісництвом [10, с.51].

Третій підхід – дипломатичні відносини між державами встановлюються на рівні послів. Така формула застосовується при встановленні дипломатичних відносин України з Афганістаном, Бельгією, Еквадором, Екваторіальною Гвінеєю, Еритреєю, Фінляндією і Японією. Із цих держав Україна представлена посольствами в Австралії, Анголі, Бельгії, Фінляндії і Японії. Посольства в Києві мають Афганістан, Бельгія, Фінляндія і Японія. Посли України в третіх державах акредитовані за сумісництвом в Албанії, Афганістані, Еквадорі, Кот-д'Івуарі, Люксембурзі, Мозамбіці, Непалі, Панамі і Сенегалі. Посольства Анголи, Екваторіальної Гвінеї, Еритреї, Кот-д'Івуару, Непалу в РФ, Австралії, Еквадору в Австрії, Албанії в Польщі, Люксембургу в Чехії та Панами представляють за сумісництвом інтереси своїх держав в Україні. Отже, рівень послів, про який домовлялися

Україна та інші держави, означає як їх присутність у столицях цих держав на чолі відповідних посольств, так і за сумісництвом, тобто з резиденціями в столицях третіх держав.

Визначивши рівень дипломатичного представництва, держави переходять до практичних кроків у цій сфері: безпосереднього відкриття їх представництв або ж здійснення відповідних дій щодо реалізації їхніми представниками в третіх державах представницьких функцій. Зрозуміло, що всі ці моменти здійснюються за взаємною згодою і домовленостями. Такі моменти обумовлювались у тій чи іншій мірі у двосторонніх актах про встановлення дипломатичних відносин України з Ірландією, Іраном, Канадою, Данією, Болгарією, Угорщиною, Румунією, Швейцарією. Хоча самі формулювання доволі розмиті. Як от: практичні аспекти чи подробиці встановлення дипломатичних відносин між державами обговорюватимуться дипломатичними каналами і врегульовуватимуться окремими домовленостями. Або ж дипломатичні відносини між державами встановлюватимуться на рівні посольств найближчим часом чи в строки, погоджені сторонами. Єдиним винятком є двосторонній протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Іраном, де зазначено, що посольство цієї країни в Україні відкривається з дати підписання протоколу, а ось українське – найближчим часом [3, с.89].

Ще одним важливим питанням процесу встановлення дипломатичних відносин України з іншими країнами світу є питання акредитації їх дипломатичних представників. Ця процедура також стала предметом процесу встановлення дипломатичних відносин України з іншими країнами світу, хоча, звісно, власне в контексті самого процесу встановлення дипломатичних відносин. В окремих випадках, як і при започаткуванні діяльності дипломатичних представництва, йдеться про загальні домовленості розпочати акредитацію послів чи то найближчим часом, чи то призначити їх одночасно. Такий підхід має місце при встановленні дипломатичних відносин між Україною та Канадою, Іспанією, Швецією, Еквадором, Кот-

д'Івуаром, Панамою та Японією. Втім, при встановленні дипломатичних відносин України з низкою країн світу процедура акредитації послів набуває більш глибокого змістовного наповнення: від намірів назвати кандидатури (зі США) до узгодженні самої процедури (з Австралією і Новою Зеландією) і конкретних імен і прізвищ (зі Швейцарією, Великою Британією і Люксембургом). Приміром, у вербальних нотах австралійської та новозеландської сторін уточненню підлягає процедура акредитації послів за сумісництвом. Зокрема Австралією цікавить те, чи всі послы в колишніх республіках СРСР стають послами в нових незалежних державах без вручення вірчих грамот, чи потрібна окрема процедура їх вручення. Україна, відповідаючи на вербальну ноту щодо процедури представництва інтересів країни за сумісництвом, дає роз'яснення з цього питання: необхідність вручення послами вірчих грамот Президентові України в Києві, а також офіційний запит на агреман. Далі пішов Люксембург, – визначивши кандидатуру Жана Остерта, як посла України за сумісництвом з резиденцією в Москві, якого просить акредитувати у можливо короткий строк. А британська сторона у своєму листі прагне перетворити і просить згоди власне Генеральне консульство у Києві в посольство, зазначаючи, що агреман на посла буде надіслано найближчим часом. Генеральний консул Майкл Холмс буде тимчасово повіреним у справах з 10 січня 1992 року до прибуття Д.Гладстана, який буде виконувати ці функції з 17 січня. Український Міністр закордонних справ А.Зленко у своєму листі висловлює прохання до свого колеги щодо призначення Андрія Озаводського, Постпреда при ООН та інших міжнародних організаціях, Тимчасово повіреним у справах в Швейцарській конфедерації [15, с.96].

Таким чином, аналіз доктрини міжнародного права та відповідної практики держав дозволяє виділити наступні основні стадії встановлення дипломатичних відносин між державами: 1) взаємне офіційне визнання *de jure*; 2) підписання договору про встановлення дипломатичних відносин; 3) прийняття рішення з питань заснування постійних дипломатичних

представництв та визначення їх класу; 4) вибір місця розташування посольств або місій (а також їх відділень); 5) вибір приміщень для дипломатичних представництв (а також канцелярій, що становлять їх частини); 6) придбання відповідних приміщень або їх одержання іншим шляхом тощо. Вжиття відповідних заходів або ж прийняття відповідних рішень на кожній з цих стадій значно залежатимуть від характеру двосторонніх відносин акредитуючої держави та держави перебування у конкретний момент, а також від їх відповідної усталеної практики.

2.3. Характеристика основних функцій дипломатичних представництв

В сучасних умовах дипломатичне представництво повинно постійно трансформуватися до нових потреб суспільства і постійно вдосконалюватися як на законодавчому рівні, так і при виконанні своїх функцій.

Основними функціями дипломатичних представництв відповідно до ст.3 Віденської конвенції є:

- представництво акредитуючої держави в державі перебування;
- захист в державі перебування інтересів акредитуючої держави та її громадян у межах, що допускаються міжнародним правом;
- ведення переговорів з урядом держави перебування;
- з'ясування всіма законними засобами умов і подій в державі перебування і повідомленні про них уряду акредитуючої держави;
- заохочення дружніх відносин між акредитуючою державою і державою перебування і в розвитку їх взаємовідносин в галузі економіки, культури і науки [39].

Положенням «Про дипломатичні представництва України за кордоном» функцій дипломатичних представництв не розширено, вони тотожні з функціями Віденської конвенції про дипломатичні зносини.

Серед найважливіших функцій кожного дипломатичного представництва у тексті Віденської конвенції 1961 р. на перше місце поставлено саме

функцію представництва акредитууючої держави у державі перебування.

О. Сакур із цього приводу підкреслює, що функція державного дипломатичного представництва у сучасному розумінні загалом включає прерогативу посла виступати (тобто говорити і діяти) перед владними органами держави перебування «від імені та за дорученням» центральних конституційних органів влади акредитууючої держави [54, с.179]. Відповідно до змісту цієї функції глава дипломатичного представництва акредитууючої держави репрезентує саме її як певну цілісність, як суб'єкта міжнародного права, а не конкретну особу в акредитууючій державі.

Роль функції захисту в державі перебування інтересів акредитууючої держави та її громадян суттєво зросла в сучасних умовах. Необхідно одразу наголосити, що не варто ототожнювати функцію захисту інтересів громадян держави за кордоном із правом держави на дипломатичний захист її громадян (у цьому контексті мова може також йти про дипломатичний захист як складову міжнародних зобов'язань держав), позаяк функція захисту інтересів регулюється нормами права зовнішніх зносин, а дипломатичний захист - права міжнародної відповідальності. Отже, функція захисту інтересів громадян дозволяє запобігти виникненню ситуацій, коли громадяни інших держав на території держави перебування зазнають шкоди внаслідок міжнародно-протиправних діянь цієї держави перебування, а право держави на дипломатичний захист її громадян за кордоном (яке реалізується способом або висунення через дипломатичне представництво відповідної акредитууючої держави на території держави перебування протестів чи запитів щодо проведення розслідування чи переговорів для мирного вирішення спору, або застосування будь-яких інших засобів мирного вирішення спорів), спрямовується на відновлення прав громадян держави за кордоном, порушених державою перебування внаслідок учинення нею певного міжнародно-протиправного діяння, та на забезпечення відповідальності держави перебування [23, с.255].

Захист інтересів громадян держави за кордоном виявляється передусім

у тому, що посольство консулює своїх громадян з усіх питань, що стосуються їх перебування у відповідній державі перебування, робить різні запити щодо захисту інтересів своєї держави та її громадян. Загалом, лише акредитуюча держава вирішує, чи вдаватись їй (в особі посольства, місії чи консульства) до будь-яких акцій перед владою держави перебування, і якщо так, то в якому саме обсязі та в якій саме формі. Безпосередній обов'язок держав щодо забезпечення захисту інтересів їхніх громадян за кордоном закріплено в конституціях Албанії та Болгарії, Грузії та Естонії, Італії та Китаю, Латвії, Литви, Польщі, Російської Федерації, Угорщини та Хорватії.

Більшість дослідників у сфері дипломатичного права, вивчаючи ретроспективні аспекти дипломатичної діяльності, відзначають значимість функції ведення переговорів на всіх етапах розвитку людства. Поступово вказана функція набула детального регулювання у формі звичаєвих норм міжнародного права. Згодом функція ведення переговорів з урядом держави перебування, як одна з найстаріших дипломатичних функцій, отримала закріплення у Віденській конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. Відомий вітчизняний юрист-міжнародник В. Репецький підкреслює, що в межах цієї функції глава дипломатичного представництва має широкі можливості для виявлення ініціативи в справі розвитку відносин у відповідних сферах, у проведенні попередніх переговорів [51, с.372].

На переконання професора Б. Гуменюка, формування загальноприйнятих правових та протокольних засад різнопланових аспектів дипломатичної практики було започатковане ще до Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. та поступово склалося в три стійкі напрями діяльності дипломатичних представництв (у науковій літературі їх прийнято називати функціями), які нині набули класичного, канонічного характеру: ведення переговорів, дипломатичний захист та інформаційна діяльність [11, с.153].

Важливою властивістю міжнародного співтовариства, безумовно, є процес накопичення історичного досвіду, зокрема способів виходу зі

складних проблемних ситуацій, що неодноразово виправдали себе. Серед таких способів вирізняються міжнародні переговори, які є чи не останньою можливістю врегулювати спірне питання без застосування силових або інших неприпустимих методів, що можуть зумовити невідворотні наслідки.

У «Дипломатичному словнику» термін «дипломатичні переговори» характеризується як офіційне обговорення представниками різних держав політичних, економічних та інших питань двосторонніх і багатосторонніх відносин із метою погодження зовнішньополітичної стратегії, тактики і відповідних дипломатичних акцій, обміну думками, взаємного обміну інформацією, підготовки до підписання договорів, врегулювання спільних питань. «Дипломатичний словник» вказує, що дипломатичні переговори є основним способом мирного вирішення спорів, що виникають між державами, а дипломатичні переговори є одним із найбільш розповсюджених методів розвитку і поглиблення міжнародних відносин у сучасному міжнародному праві [55, с.48].

У сучасній дипломатичній практиці розуміння переговорів, як процесу досягнення згоди на взаємоприйнятній основі, є загальноприйнятим. Мета дипломатичних переговорів полягає в досягненні згоди щодо різноманітних питань, які виникають у міжнародних відносинах. При цьому результати переговорів втілюються в різних юридичних формах, що мають різноманітну форму, статус та юридичну силу, проте сутність їх одна – згода сторін. Загальновідомо, що саме безпосередні дипломатичні переговори є найбільш поширеним у міжнародній практиці ефективним і гнучким способом вирішення будь-яких справ та спорів між державами, вирізняючи двосторонні, багатосторонні або переговори у формі міжнародної конференції. Зрештою, здебільшого, саме за допомогою переговорів держави прагнуть вирішити конкретні проблемні питання.

Інститут дипломатичних переговорів історично формувався і діє як у міжнародному праві, так і в дипломатії. Деякі дослідники навіть визначають саму дипломатію у вузькому розумінні як мистецтво ведення переговорів та

укладення договорів. Досить важливу роль відіграють дипломатичні переговори й дипломатія, зокрема в процесі створення норм міжнародного права, причому це стосується формування норм як договірних, так і звичаєвого права. Процес утворення норм міжнародного права шляхом договору, незалежно від того, які питання цей договір закріплює, є, по суті, результатом дипломатичного процесу. Він починається з переговорів між державами, в органах міжнародних організацій, на конференціях тощо. Саме під час переговорів щодо укладення міжнародного договору, у процесі дипломатичної діяльності, зумовленої такими переговорами, узгоджують взаємні компроміси та позиції різних держав і їх волі. Таке узгодження виражається в нормах міжнародного договору. Вказане ще раз доводить важливість місця і ролі дипломатичних переговорів у міжнародному праві, які, по суті, є одним із нормотворчих засобів у системі міжнародного права. Відтак, крім врегулювання міждержавних спорів, дипломатичні переговори сприяють створенню норм міжнародного права [23, с.256].

Розглядаючи функцію ведення переговорів як певний процес, слід навести думку таких вчених, як В. Антипенко та М. Баймуратов, які зазначають, що функція ведення переговорів з урядом країни перебування є основною процесуальною функцією, що вказує на засіб здійснення дипломатичних повноважень. Вони зазначають, що в широкому значенні ця функція розуміється як спілкування дипломатичного представника з владою країни перебування. У вузькому значенні - це переговори з питань укладення міжнародних договорів. Ця функція заснована на функції представництва, тому переговори в широкому і вузькому значенні дипломатичний представник веде без надання разових повноважень, тому що раніше ним була вручена вірча грамота главі держави перебування [4, с.115].

Необхідно зауважити, що чітко простежується взаємозв'язок між функціями дипломатичного представництва: ведення переговорів і представницької, вищевказані автори акцентують увагу на тому, що саме функція ведення переговорів виникла із процесу реалізації представницької

функції. Продовжуючи логічний ряд, слід вказати також на взаємодоповнюючий елемент інформаційної функції, без втілення якої важко уявити ефективний процес дипломатичних переговорів. Загалом увесь комплекс функцій має можливість для реалізації, завдяки системі дипломатичних привілеїв та імунітетів, що дають змогу реалізовувати свої функції без будь-якого зовнішнього впливу з боку держави перебування [61, с.455].

Вважається, що з ідеєю дипломатії найтісніше пов'язана функція ведення переговорів з урядом країни перебування. Під веденням переговорів розуміються як звичайні робочі контакти посольства з міністерством закордонних справ країни перебування, під час яких обговорюються ті чи інші поточні питання взаємостосунків між двома країнами, так і власне переговори, метою яких є підписання відповідного двостороннього міжнародного договору. У першому випадку переговори веде, як правило, не сам посол, а за його дорученням відповідні співробітники з числа дипломатичного персоналу представництва. Власне переговори веде посол особисто, причому для їх ведення та прийняття тексту двостороннього договору, що є головним результатом таких переговорів (включаючи парафування договору), від посла не вимагається спеціальних повноважень – він має на це право завдяки самому факту акредитації як посла в країні перебування. Проте для підписання міжнародного договору, якщо це доручено зробити послу, необхідні належним чином оформлені повноваження (ст. 7 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.). Це стосується не тільки двосторонніх переговорів, а й тих, що проводяться в рамках багатосторонньої міжнародної конвенції, якщо послу доручено брати участь у них як представникові своєї країни. На сьогодні новою тенденцією у сфері здійснення функції дипломатичних переговорів є популяризація такого виду дипломатії, як переговори на найвищому рівні (summit). У доктрині міжнародного права та сучасній дипломатичній практиці вже давно є визнаним той факт, що саме ці переговори можуть бути

найбільш ефективним засобом для вирішення найскладніших питань міжнародного життя. Проте це зовсім не означає, що традиційні методи дипломатії втрачають своє значення. У дійсності дипломатичні представництва залишаються і в наш час головними, постійно діючими каналами зв'язку між державами-контрагентами. До того ж, крім звичайних, уже цитованих із ст. 3 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. функцій, дипломатичні представництва, як і інші ланки дипломатичної служби відповідних держав, проводять велику роботу з підготовки самих зустрічей та переговорів на найвищому рівні, а також щодо міжнародно-правового оформлення рішень, що на них приймаються.

Поряд із цим Г. Михалькевич у своїх працях чітко описує сам процес реалізації функції ведення переговорів, зокрема підготовку та проведення дипломатичних переговорів. Він вважає, що переговори з урядом і урядовими установами країни перебування з питань, що становлять взаємний інтерес, ведуться лише за дорученням свого уряду чи з його відома, незалежно від того, хто виступив із їх ініціативою, посольство або місія. Вчений указує, що метою переговорів найчастіше буває вивчення позиції, налаштованості й аргументації партнерів за переговорами з питання, що розглядається. У такому випадку переговори носять характер консультацій, вони, як правило, передують наступному етапу переговорів між двома країнами на високому або вищому рівні. Нерідко, однак, дипломатичному представництву доручається вести переговори щодо підготовки проекту міжурядової угоди й навіть її підписання від імені уряду акредитуючої держави [2, с.116].

У цьому випадку керівник диппредставництва отримує від уряду спеціальні повноваження. Поряд із головною метою переговорів можуть бути сформульовані і супутні завдання, які необхідно вирішити в ході переговорів. Таким завданням може бути вплив самим фактом початку переговорів або їх умовами на громадську думку своєї країни, держави перебування, третіх країн, отримання певних політичних дивідендів від переговорів. Супутнім

завданням може бути відволікання уваги партнера від інших, можливо, більш гострих питань, певною мірою дезінформація партнера відносно ієрархії цінностей проблем і питань двосторонніх відносин. Нерідко переговори з однією державою мають прихованою метою чинити тиск на треті держави, інколи використовуються деякі елементи дипломатичного шантажу. Керівник представництва уточнює предмет і мету переговорів, спираючись на вказівки та інструкції центру, визначає супутні завдання, передбачуваний або необхідний результат переговорів, рівень і склад учасників, разом із колегами розробляє план і тактику, технологію переговорів. Етап підготовки до переговорів включає вивчення дипломатами, яким доручено готувати і проводити ці переговори, усіх аспектів і обставин питання: його історію, правову і нормативну базу, інтереси політичних, соціальних та професійних груп населення в обох країнах, позиції та інтереси третіх країн [49, с.117].

Для цього вивчається преса, довідкова та інша література, опрацьовуються архіви, а також інформація зі свого міністерства закордонних справ. За можливістю дипломати зустрічаються з фахівцями, вченими, політиками країни перебування, розмовляють із ними з питань, пов'язаних із темою переговорів. Накопичене таким чином досвід складе теоретичну базу делегації. Розробляючи тактику переговорів, дипломати намагаються заздалегідь сформулювати позиції партнерів, їхні аргументи, визначити можливі поступки і компроміси сторін. Напрацьовується власна аргументація, продумується можливість використання таких основоположних принципів дипломатії, як взаємність і недискримінація. Заздалегідь готуються проекти угод, договорів, комюніке. Формальний початок переговорів відкривається зазвичай направленням ноти посольства в МЗС країни перебування, у якій викладається суть проблеми і пропонується провести переговори з метою досягнення певних результатів. Крім ноти, може бути передано пам'ятку записку з викладенням деяких обставин справи. У ході обміну нотами між посольством і МЗС досягається домовленість про дату і місце проведення переговорів, склад учасників, на-

самперед – рівень керівників делегацій.

Дипломатичні переговори зазвичай ведуться з дотриманням загальноприйнятих правил дипломатичного протоколу та етикету. Сторони найретельнішим чином готуються до кожного засідання, принципово і наполегливо відстоюють національні інтереси. Посольство в цьому випадку виконує умовно функцію урядової делегації своєї країни. Такий шлях досягнення міжурядових угод, особливо у випадку великих відстаней між країнами, дозволяє вирішити назрілі проблеми більш оперативно і значно скорочує витрати. У дипломатичній практиці поширені також випадки, коли делегація (спеціальна місія) з країни все ж приїжджає, але до її складу включаються дипломатичні представники або старші дипломати посольства в країні, де намічено проведення переговорів. Дипломати-члени офіційної делегації відряджаються в розпорядження керівника урядової делегації. Інші співробітники посольства надають делегації всебічну допомогу у виконанні поставлених завдань [13, с.81].

Саме в процесі організації та ведення переговорів дипломатичними представництвами і помічаються нові тенденції глобалізованого світу. На сьогодні рівень інформаційних технологій, а також миттєвих засобів зв'язку залишають сучасним учасникам дипломатичних переговорів обмаль часу на роздуми, спостерігається також активний вплив громадської думки і політики на хід переговорів, що накладає величезну відповідальність на учасників дипломатичних переговорів не тільки перед власним урядом, а й перед суспільством.

Сьогодні особливо зросла роль інформаційної функції посольств і місій (з'ясування всіма законними засобами умов і подій у державі перебування та повідомлення про них уряду акредитуючої держави).

На важливість інформаційної функції вказують і послы низки іноземних держав, які вирізняють у своїй роботі чотири основних напрямки: «допомагати розуміти власну країну; інформувати про події в країні перебування; докладати зусиль для допомоги торгівлі своєї країни»;

здійснювати представництво, «забезпечуючи присутність своєї держави і поширюючи інформацію про неї».

Відомий дипломат і дослідник діяльності дипломатичних представництв О. Сакун вважає, що разом із переговорами спостереження та інформація теж є досить важливими і настільки ж давніми, як і представницька функція дипломатичних представництв. Успішна реалізація цієї діяльності тісно пов'язана з питаннями повноти та якості інформації, своєчасного і цілеспрямованого її використання. Досвідчені дипломатичні працівники визначають інформаційну функцію навіть як найважливішу функцію, притаманну дипломатичним представництвам [54, с.99].

У часи розквіту технічних досягнень глава дипломатичного представництва може негайно зв'язатись за допомогою телефону або радіозв'язку з органами влади найбільш віддаленої столиці та зустрітись із керівниками низки країн протягом 24 годин у будь-якій точці Земної кулі. Однак основний масив достовірної, всебічно перевіреної, збалансованої та повної інформації завжди надходив від професійних дипломатів, які мають офіційний доступ до органів влади держави перебування та різних впливових соціальних груп. Дипломатичні представники, реалізуючи інформаційну функцію, досить довго перебувають у відповідній державі, щоб мати змогу виявляти майстерно сфальсифіковану інформацію, а також можуть надати виважену оцінку складним, подекуди суперечливим питанням двосторонніх відносин, перспективам їхнього майбутнього врегулювання і розвитку. Тому чітке розуміння способів реалізації інформаційної функції необхідно дипломату з суто практичних міркувань. З одного боку, він має чітко усвідомлювати, яких загально визнаних, а також встановлених місцевою практикою держави перебування правил він зобов'язаний дотримуватись у процесі збору інформації, не ризикуючи спровокувати інциденти та виявитись у статусі персони *non grata*. Дипломату необхідно достеменно знати, які інформаційні функції держава перебування не може не визнавати за дипломатичним представництвом. Для цього необхідно орієнтуватись в

основних принципах і нормах міжнародного права, а також національного законодавства у цій сфері [15, с.95].

Збір, отримання інформації, що стосується держави перебування, з усіх питань, які можуть становити інтерес для акредитуєної держави, зокрема дані про внутрішньополітичне становище держави перебування, пріоритети та особливості реалізації нею зовнішньої політики, стан економічного розвитку тощо, є ключовими аспектами інформаційної функції дипломатичних представництв. Зрештою, поняття «законні засоби» у Віденській конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. не конкретизується, проте такі відкриті джерела інформації визначаються законодавством держави перебування. Водночас виокремлюються два аспекти: по-перше, у тексті зазначеної статті не йдеться про інформаційно-роз'яснювальну роботу в державі перебування; по-друге, стаття закріплює можливість постійної офіційної передачі зібраних відомостей уряду акредитуєної держави.

При цьому варто враховувати, що під час вибору «законних засобів» отримання інформації дипломатичне представництво, безумовно, відкидає у своїй практиці такі, як шпигунство і корупція. Дипломатичний агент і без того має у своєму розпорядженні широкий вибір засобів легальної інформації: офіційні контакти, дружні зв'язки у суспільстві, перегляд щоденної преси і періодичних видань, контакти з колегами по дипкорпусу та діячами опозиції. Про законність цих засобів вказується у статті 3 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. У контексті викладеного відомий дипломат Х. Тревельян наголошує: «саме тому послы регулярно збирають на своїх офіційних протокольних заходах різноманітних місцевих громадян: це політики, журналісти, університетські професори й шкільні вчителі, партійні апаратники, революціонери, генерали, спонсори партійних кас, члени «клубу дипломатів» [3, с.89].

Інформаційна робота дипломатичних представництв полягає у зборі, обробці та аналізі різноманітної інформації, а також у безпосередньому створенні інформаційних матеріалів про акредитуєну державу. Більше того,

функціональні обов'язки дипломатичного представництва охоплюють підтримання зв'язків із громадськістю і засобами масової інформації держави перебування, проведення роз'яснювальної роботи з питань власної компетенції. Саме роз'яснювальна робота у формі поширення в державі перебування різноманітної інформації про акредитуєму державу, її історію та культуру, внутрішню та зовнішню політику, місце і роль у міжнародному співтоваристві нині є важливою складовою діяльності дипломатичних представництв [30, с.88].

Крім того, положення статті 3 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. щодо розвитку дружніх відносин, а також двосторонніх економічних, культурних і наукових зв'язків дотично надають відповідь на проблемні питання проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи. У вище окреслених рамках дипломати прагнуть сприяти уточненню сформованого акредитуємою державою політичного курсу стосовно держави перебування. До елементів останнього належать не тільки інтереси акредитуємої держави, що охоплюють цілу низку питань політичного, економічного й іншого характеру, а й достовірне знання місцевої ситуації. Йдеться про вивчення усіх аспектів внутрішнього життя держави перебування, всіх аспектів її зовнішньої політики щодо третіх країн, а також вплив міжнародних подій на політику та внутрішнє життя, постійне спостереження за ходом еволюції різноманітних двосторонніх зв'язків і невирішених проблем.

На думку О.С. Конопляника, функція заохочення дружніх відносин між акредитуємою державою і державою перебування відображає «об'єктивні потреби розвитку міждержавних відносин у сучасну епоху». Одним із основних завдань сучасної дипломатії є розвиток міждержавних економічних відносин. Упродовж ХХ ст. дипломатична служба стала ефективним знаряддям торговельної (комерційної) дипломатії. Розвиток світового ринку, а також зростання та поглиблення кризових явищ зумовили покладання на державу в особі її закордонних органів зовнішніх зносин найбільших надій

щодо забезпечення і захисту національних економічних інтересів акредитуючої держави, від яких у підсумку залежатиме все – залучення інвестицій, запозичення (або купівля) нових технологій, проведення обміну спеціалістами у відповідних галузях та реалізація спільних проектів. Іншим дуже важливим напрямом сучасної дипломатії, що охоплюється зазначеною функцією посольства або ж місії акредитуючої держави в державі перебування, є розвиток культурних, наукових і науково-технічних зв'язків між акредитуючою державою і державою перебування [26, с.310].

Слід також зауважити, що жодне з положень Віденської конвенції 1961 р. не повинно тлумачитись як таке, що перешкоджає посольству чи місії акредитуючої держави в державі перебування виконувати консульські функції (п. 2 ст. 3). Правове регулювання здійснення консульських функцій дипломатичним представництвом акредитуючої держави в державі перебування забезпечується положеннями статей 2, 3 та 70 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р.

В. М. Репецький слушно підкреслює, що закріплений у ст. 3 Віденської конвенції 1961 р. перелік функцій дипломатичного представництва акредитуючої держави в державі перебування не слід уважати вичерпним – це було би неправильним з огляду на постійний розвиток міжнародних відносин, що, зрештою, приводить до виникнення та закріплення у практиці нових функцій посольств і місій [51, с.103].

Отож, аналіз відповідної доктрини міжнародного права і практики здійснення функцій дипломатичних представництв дозволяє зробити такі висновки: 1) розмежування понять «офіційна діяльність» і «виконня функцій» дозволяють розширити зміст функцій посольств і місій, передусім у питаннях представництва акредитуючої держави у державі перебування (сьогодні встановлення послом особистих контактів за межами безпосереднього виконання ним його функцій як члена персоналу дипломатичного представництва теж розглядатиметься як офіційна діяльність); 2) з погляду теорії міжнародного публічного права слід

проводити чітке розмежування діяльності посольств і місій стосовно здійснення захисту в державі перебування інтересів акредитуючої держави та її громадян і діяльності щодо забезпечення реалізації права держави на дипломатичний захист її громадян за кордоном; 3) з огляду на невичерпний характер визначеного у ст. 3 Віденської конвенції 1961 р. переліку функцій дипломатичного представництва, дедалі більшої ваги як характерна ознака певного виду посольської діяльності набуває не її зв'язок із певною сферою діяльності уряду акредитуючої держави, а саме її некомерційний (неприбутковий) характер.

Висновки до розділу 2

Таким чином, основним міжнародним договором, який регулює діяльність дипломатичних представництв, є Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року. До інших міжнародних договорів, які також мають регулятивний вплив на дипломатичні відносини, належать: Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року, Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів, 1973 року та деякі інші.

В дипломатичній практиці України на момент встановлення її дипломатичних відносин з країнами світової спільноти рівень дипломатичного представництва протокольнo визначається трояко: а) дипломатичні відносини у повному обсязі, що означає найвищий рівень дипломатичного представництва – посольства на чолі з послами (главами такого роду закордонних органів зовнішніх зносин першого класу), що на практиці і втілено; б) дипломатичні відносини на рівні посольств, проте на практиці йде мова й про посольства за сумісництвом з резиденціями в третіх країнах; в) дипломатичні відносини на рівні послів, знов-таки, на практиці йдеться не лише про послів з резиденцією у столиці держави-контрагента, а й у третіх країнах.

Аналіз норм Віденської конвенції дозволяє узагальнено виділити представницьку, інформаційну, захисну, консульську, а також функцію розвитку співробітництва та ведення переговорів дипломатичного представництва. Основною функцією дипломатичного представництва є здійснення представництва акредитуючої держави на території держави перебування. Підтримуємо думку науковців, котрі зазначають, що Віденська конвенція регламентує лише основні функції діяльності дипломатичних представництв, тому їх найбільш детальна регламентація має міститись у нормативних актах держав, що визначають положення дипломатичних представництв.

РОЗДІЛ 3

ПРАВОВІ ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ ЯК ОРІЄНТИРА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

3.1. Міжнародний досвід охорони дипломатичних представництв та можливості його використання в Україні

Питання охорони і забезпечення безпеки дипломатів та інших представників дипломатичних представництв є одним із важливих питань міждержавного співробітництва, актуальність якого зростає в останні роки із зростанням напруги у міждержавних відносинах.

Слід відмітити, що у багатьох зарубіжних країнах (Велика Британія, США, ФРН та ін.) існує досить розвинений ринок приватної безпеки, вже довгий час функціонують агентства, які поряд з іншим також надають послуги з охорони закордонних дипломатичних установ.

Система охорони дипломатичного персоналу та вищих посадових осіб Сполучених Штатів Америки є світовим лідером з міжнародних розслідувань, аналізу загроз особистій безпеці, кібербезпеці, боротьби з тероризмом, захисту життя, майна та інформації осіб та органів, які знаходяться під її опікою. Бюро дипломатичної безпеки (DSS або DS) є спеціальною службою безпеки дипломатичного корпусу, федеральним правоохоронним органом Держдепартаменту США. Більшість її спеціальних агентів є одночасно працівниками дипломатичної служби і правоохоронних органів. Серед правоохоронних завдань Бюро дипломатичної безпеки – проведення розслідування паспортно-візового шахрайства, боротьба з торгівлею людьми, забезпечення про-активного захисту вищих посадових осіб держави за кордоном, виявлення та протидія терористичним загрозам щодо дипломатичних місій та їх персоналу у співпраці з іншими спеціалізованими структурами США та країни розміщення місії [25, с.259].

Нині у Бюро дипломатичної безпеки працюють близько 2000

спеціальних агентів та близько 30 тис. іншого персоналу. Основне їх штатне призначення у закордонних місіях – аташе з питань безпеки. Разом з тим, у межах ротації персоналу спецагенти зазначеного бюро забезпечують також і виконання завдань всередині країни. Саме ця діяльність актуальніша для нашого дослідження.

Характеризуючи внутрішньодержавні завдання Бюро дипломатичної безпеки, відзначимо, що ключовими є охорона вищих посадових осіб, безпекове планування візитів вищих іноземних делегацій у США (держав, міжнародних організацій, провідних громадських діячів та інші). З іншого боку, Бюро дипломатичної безпеки несе відповідальність за захист іноземних посольств і консульств на території США, що здійснюється у прямій співпраці з місцевою поліцією. Причому, важливим аспектом є організаційно-фінансове оформлення такої діяльності: послуги з забезпечення безпеки іноземних дипломатичних представництв (за винятком традиційних поліцейських функцій патрулювання прилеглої території, швидкого реагування та припинення правопорушень) є такими, що відшкодовуються [1, с.158].

Національною особливістю Бюро дипломатичної безпеки є забезпечення цивільно-правової та організаційної підтримки іноземних дипломатичних представництв та їх персоналу у США (посередництво у придбанні нових приміщень, одержанні медичних послуг, тощо). Така діяльність, на думку авторів із США сприяє додатковому надходженню податків до бюджету.

Тактичні засади діяльності з охорони іноземних дипломатичних місій, досить якісно презентовані у дослідженні недержавного американського Центру політичної розвідки (Intelligence Policy Center of the RAND National Security Research Division (NSRD) було визначено ключові рекомендації до подальшої охорони дипломатичних місій за кордоном. Передусім, характеризуючи організацію забезпечення безпеки американських дипломатів за кордоном, підрозділи координації охорони визнають

неможливість безумовного забезпечення фізичного захисту та захисту майна дипломатичного представництва та його персоналу. Тому, при прогностичному аналізі проблемної ситуації рекомендується серед іншого розглядати перспективу евакуації персоналу та ключової інформації. Разом з тим, у більшості випадків загроз та при плануванні охорони дипломатичних місій доцільно враховувати ряд аспектів, які сприятимуть повсякденній безпеці. У першу чергу серед усіх факторів безпеки для місій за кордоном є кількість і тип підтримки, що надається приймаючою країною. Автором дослідження В. Янгом визначається, що уряд приймаючої країни повинен забезпечити доступність як поліцейного захисту від кримінальних злочинів, так і бути готовим для утворення видимої озброєної присутності охорони за межами посольства або консульства у якості стримуючого фактора для екстремістських груп. Також приймаюча держава у надзвичайних випадках має бути готова використовувати бар'єри, щоб закрити дороги або обмежити рух навколо об'єкта охорони.

Наведені заходи покладають на державу, яка приймає посольство певну відповідальність із створення системи швидкого реагування на загрози дипломатичній місії [62, 184].

Проте головними заходами з безпеки дипломатів визнається не швидке реагування спецпідрозділів приймаючої держави, а система прогностичного аналізу загроз з боку відповідальних працівників дипломатичної місії. Адже, як свідчить практика, зловмисники як правило діють не раптово, а готуються до агресії заздалегідь вивчаючи розташування охоронюваного об'єкта, час роботи, пересування відвідувачів та особливості охорони дипломатичної місії.

Тому акцентується на потребі налагодити:

- охорону або принаймні патрулювання у районі розташування охоронюваного об'єкта підрозділами приймаючої країни;
- активний обмін інформацією з місцевою поліцією, розвідкою або іншими підрозділами, що сприяють безпеці дипломатичного представництва.

Третє міркування в реалізації ефективної безпеки дипломатичних місій є безпековий аналіз структури будівель і розташування дипломатичних місій. Зокрема, рекомендується оснащувати охоронювані об'єкти у стилі «Інман» з використанням вибухостійких стін і вікон, ефективно укріплювати зовнішні огорожі та ворота. У приміщенні охоронюваної дипломатичної місії доцільно утворити сектор додаткової безпеки на випадок неможливої евакуації при збройній атаці.

Важливим елементом безпеки американських посольств за кордоном визнається внутрішня охорона силами Корпусу морської піхоти США. Невеликий загін спеціально вишколеної внутрішньої охорони має на меті забезпечення безпеки посольства і захист його таємної паперової та електронної документації. Серед іншого, відмічаємо обмежену можливість здійснення ними збройного захисту всередині території дипломатичної місії.

Серед інших факторів посилення безпеки дипломатичних місій та їх персоналу, які доцільно взяти до уваги українським підрозділам, визнається використання спеціальних технологій щодо безпеки. Серед них американські спеціалісти називають:

- використання камер спостереження з можливістю розпізнавання облич та програмним забезпеченням, що розпізнає повсякденну життєдіяльність прилеглих вулиць та її загострення;
- прогностичний аналіз соціальних медіа, передусім електронних (Facebook, Twitter, ВКонтакте тощо) на предмет планування агресії щодо дипломатичного представництва;
- використання бронемашин при пересуванні та кулеуловлювачів у приміщеннях дипломатичного представництва, пристроїв направлено звукового шоку типу Sound Barrier [59, с.35].

Актуальною для запозичення практикою США є унітарність Бюро дипломатичної безпеки щодо завдань всередині своєї держави та за кордоном. Так, для спецагентів бюро практикується періодична ротація (через 3-5 років) як за межами країни, так і шляхом роботи у її національному

офісі.

Підхід європейських країн у забезпеченні правоохоронними органами безпеки дипломатичних представництв як правило відрізняється від американського.

Опрацювання досвіду Скандинавських країн (досліджені Данія та Швеція) показало, що зазначена функція покладається на поліцію. У столиці Швеції за цей напрям відповідає відділ посольств оперативного управління департаменту поліції Стокгольма. Його співробітниками проводиться постійний моніторинг системи неперервного забезпечення безпеки та вживаються посилені заходи аналізу та протидії порушенням у випадку надзвичайних обставин. Серед управлінських рішень, які сприяють якісній охороні дипломатичних місій, визнається постійна взаємодія зазначеного підрозділу поліції з відповідальними за безпеку від посольств іноземних держав. Система безпосередніх поліцейських функцій з контролю за безпекою дипломатичних представництв у столиці Швеції полягає у поєднанні щоденного патрулювання посиленням спеціалізованим автопатрулем, який курсує між охоронюваними об'єктами (посольства, консульства, резиденції) з одночасним безпековим аналізом цих об'єктів, який проводять оперативні працівники у цивільному одязі [22, с.6].

Досвід східноєвропейських країн був вивчений на основі Чехії та Угорщини. Як зазначає з приводу методів охорони дипломатичних місій угорський автор Ф. Інковіч, міжнародні конвенції не мають чіткої вимоги щодо форм та методів охорони дипломатичних місій, тому кожна країна приймає рішення на власний розсуд. В Угорщині процедура щодо захисту дипломатичних місій регулюється урядовим указом. Відповідно до цього система заходів охорони покладається на Міністерство внутрішніх справ і Департамент протоколу Міністерства закордонних справ, до деяких випадків залучаються ресурси національної Служби безпеки.

У Чехії безпека дипломатичних місій є обов'язком поліції, зокрема її підрозділу «Служба захисту». Цілодобова охорона силами чеської поліції

полягає у регулярних перевірках на спеціальних автопатрулях і постійному телефонному контакті чергового Служби захисту з відповідальною особою дипломатичного представництва. Ще більш важливим завданням визнається постійний безпековий аналіз загроз об'єктам дипломатичних місій, який здійснюється аналітичною секцією чергової служби Служби захисту. Аналізу підлягає ситуація на базі розташування кожної місії, при виявленні підозрілих моментів можуть бути вжиті заходи посилення охорони: додаткові перевірки на автопатрулях чи тимчасовий поліцейський пост поблизу розташування об'єкта.

Також важливими елементами визнається призначення посиленої охорони на запит уповноваженого представника дипломатичної місії, невідкладне розслідування поліцією пошкодження або крадіжок майна, охорона особливо важливих гостей на час візитів до країни, виділення захищених радіочастот на час охорони об'єктів чи осіб. Слід відмітити, що все ж, призначення додаткової охорони на запит не є обов'язком, у кожному випадку проводиться аналіз та випадки відмови обґрунтовуються. Актуальним для запозичення є процедура виділення такої додаткової охорони:

1. Місія направляє письмовий запит (ноту) як правило не пізніше 5 діб до потреби посилити охорону. У іншому випадку, може надійти відмова через темпоральну неможливість її забезпечити.

2. Запит повинен включати якомога детальніший опис події (дату, час, місце проведення та мету заходу, кількість запрошених гостей і перелік найважливіших з-поміж них).

3. Запит направляється одночасно на електронну пошту та факс підрозділу з охорони дипломатичних місій [25, с.261].

Досить оригінальною є класифікація рівнів загроз безпеці дипломатичних місій, яка розроблена угорськими фахівцями для їхніх представництв за кордоном. Так, виділяється чотири рівні, які передбачають потребу у посиленні охорони дипломатичних об'єктів:

- перший рівень, який передбачає існування у стабільних країнах, які можуть забезпечити вимоги Віденської конвенції;
- другий та третій рівні передбачають ситуацію, коли законна влада або поліція діють належно, але суспільство нестійке, можуть виникати заходи агресивного протесту, які несуть загрози безпеці дипломатичних представництв;
- четвертий рівень характеризується нестійким суспільством, що супроводжується додатковою слабкістю влади і поліції щодо забезпечення безпекових вимог Віденської конвенції [66, с.79].

Залежно від рівня загроз безпеці дипломатичних представництв формується планова справа із визначення форм і методів охорони, визначається система взаємодії приймаючої країни із внутрішньою охороною дипломатичної місії. Так, у країнах третього та четвертого рівнів загроз угорській службі безпеки рекомендується вживати додаткових заходів щодо внутрішньої охорони. У будь-якому випадку важливе значення приділяється архітектурній та технологічній безпеці, що нами було детально охарактеризовано на прикладі США. У більшості ж країн визначається достатнім загальноєвропейський підхід у відсутності постійних стаціонарних постів поблизу охоронюваних об'єктів та оплачування іноземною країною додаткових заходів безпеки. Таким чином, відмічаємо вже констатований нами підхід європейських країн щодо поєднання функцій охорони дипломатичних об'єктів та осіб у одному органі, винятковість методу посиленої охорони стаціонарним постом у порівнянні з методом автопатруля.

Завершуючи характеристику охорони правопорядку щодо дипломатичних представництв у країнах західного типу демократії, зупинимось на таких державах як Австралія та Суринам. Передусім, у розвиток виявлених нами тенденцій рівнів безпеки та межі застосування Віденських конвенцій відзначимо, що місцеві автори підтверджують нечіткість зобов'язань приймаючої країни, визначених у цих актах та визначення самостійно форм і методів такого захисту. На це рішення мають

впливати загалом такі фактори:

- адекватність безпеки в державі перебування;
- відповідальність приймаючої країни для забезпечення безпеки і захисту дипломатичних представництв;
- ступінь, в якій такий захист має поширюватися на всіх представників дипломатичного і консульського персоналу та їх приватні резиденції [52, с.85].

Питання забезпечення безпеки, на погляд дослідниці К. Кроммі, має визначатися залежно від наведених факторів та реалізуватися у поєднанні заходів безпеки від приймаючої сторони та якісного забезпечення прогностичного аналізу внутрішньою службою дипломатичної місії. На підтвердження того, що реалізація загроз життю та майну посольств та їх посадових осіб залежить значною мірою від служби внутрішньої безпеки цей автор наводить численні приклади: ряд країн не налагоджують якісної взаємодії з місцевою поліцією, не попереджують про свої заходи; непоодинокі практика вибору місцями резиденцій дипломатичного персоналу помешкань у криміногенних районах, тощо.

Система заходів безпеки дипломатичних представництв місцевою поліцією Суринаму полягає передусім у швидкому реагуванні на факти правопорушень, наданні рекомендацій щодо безпеки приміщень дипломатичних місій та резиденцій, узгоджених оплатних послугах з додаткової охорони заздалегідь повідомлених заходів посольств на кшталт національних свят, прийомів, візитів делегацій. У дослідженні спеціально наголошується, що постійного захисту у вигляді виділення поліцейських сил до кожного об'єкту дипломатичної місії надавати неможливо та недоцільно. Натомість, ефективною практикою визнається потреба, на звернення дипломатичних місій, безпекового обстеження кожного об'єкту з наданням конкретних рекомендацій. Система стандартних елементів такого аналізу стосується визначення: 1) дослідження існуючих форм і методів охорони і забезпечення безпеки щодо кожного об'єктів дипломатичного

представництва у певному часовому періоді; 2) безпековий архітектурний аналіз охоронюваних об'єктів дипломатичних місій; 3) системи зв'язків з питань забезпечення безпеки з місцевим поліційним підрозділом та іншими інституціями (представництва міжнародних організацій, уряд і служба безпеки приймаючої країни); 4) формування і перегляд типових планів забезпечення безпеки, координації зв'язку та евакуації у надзвичайних обставинах; 5) навчання відповідного дипломатичного персоналу основам безпеки [56, с.118].

Характеризуючи практику Австралії із забезпечення безпеки дипломатів, відмітимо, що ця держава розглядає вимоги Віденських конвенцій як свої обов'язки:

- 1) захищати приміщення дипломатичних представництв, консульських установ та міжнародних організацій;
- 2) запобігати ці об'єкти від будь-яких правопорушень;
- 3) вжити всіх належних заходів для запобігання будь-яких посягань на особисту свободу чи гідність дипломатичного агента або консульську посадову особу.

Система забезпечення безпеки дипломатичних представництв у Австралії визначається міністерством закордонних справ та федеральною поліцією, проте до цього процесу гнучко залучаються інші заінтересовані фахові структури (як правило, підрозділи внутрішньої охорони, незалежно від їх національної приналежності та державного чи приватного статусу).

Стандартними заходами із охорони посольств і консульств є залучення мобільних патрулів, виставлення стаціонарних постів на випадок особливої загрози (із оплатою такої охоронної послуги). Констатується також необхідність комунікації внутрішньої (тобто служби безпеки дипломатичної місії) та зовнішньої (тобто підрозділу поліції приймаючої країни) охорони дипломатичних місій. Важливе розуміння фахівцями австралійської поліції особливого законодавчого статусу визначення правопорушень під час таких масових заходів. Так, зазначається, що спалювання опудала не визнається

кримінальним правопорушенням за місцевим законодавством, проте є вчинком, що принижує гідність. Тому такі події або інші факти приниження національної гідності поліція намагається не допускати, однак документує та сприяє вирішенню питання щодо відшкодування завданої шкоди. Іншим методом, який на думку дослідника Дж. Махоні дозволяє гнучко забезпечити виконання Австралією своїх зобов'язань за Віденськими конвенціями, є страхування збитків, які можуть бути завдані майну дипломатичних місій.

Якщо порівнювати українську систему забезпечення безпеки дипломатичних представництв із американською, то функції Бюро дипломатичної безпеки Держдепартаменту США поєднують завдання української Національної гвардії та Управління державної охорони [1, с.166].

Таким чином, враховуючи досвід США й Австралії у сфері забезпечення охорони дипломатичних представництв, видається найбільш раціональним об'єднання сучасних двох спеціальних правоохоронних органів України (Національної гвардії України та Управління державної охорони України) в один спеціальний орган щодо забезпечення охорони дипломатичних представництв. А також, за австралійським прикладом, доцільно передбачити страхування збитків, які можуть бути завдані майну дипломатичних місій.

Унаслідок цього буде досягнуто універсализації та більш якісної підготовки персоналу, уникнено дублювання функцій, досягнуто економії державного бюджету (за рахунок зменшення адміністративного й обслуговуючого персоналу) та реалізовано продуману кадрову стратегію розвитку й ротації персоналу.

Одночасно це надасть можливість при системному та ефективному оновленні позбавити обидва зазначені державні органи України застарілого іміджу каральних неефективних корумпованих структур.

3.2. Шляхи удосконалення нормативного забезпечення охорони дипломатичних представництв в Україні

Починаючи з 2000 р., охорона дипломатичних представництв іноземних держав в Україні здійснювалася силами Національної гвардії України. Після її реформування [12] виконання функцій щодо охорони дипломатичних представництв іноземних держав на території України було покладено на Міністерство внутрішніх справ України, а саме – на внутрішні війська міністерства.

На сьогодні, завдяки прийнятому 13 березня 2014 р. Закону України «Про Національну гвардію України» за № 876-VII [46], військові частини й підрозділи з охорони дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні Національної гвардії України стали правонаступниками органів військового управління, військових частин і підрозділів внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України і, відповідно, тепер виконують їх функції, у тому числі щодо охорони дипломатичних представництв.

Окрім цього, підрозділи Національної гвардії з охорони дипломатичних представництв у сфері забезпечення охорони дипломатичних представництв взаємодіють з Управлінням державної охорони України . Управління державної охорони України – це державний правоохоронний орган спеціального призначення, який покликаний забезпечувати безпеку Президента України, вищих посадових осіб держави, а також здійснювати охорону адміністративних будівель та об'єктів органів державної влади України. У сфері відповідальності Управління державної охорони України є охорона глав іноземних держав, парламентів та урядів і членів їхніх сімей, керівників міжнародних організацій, які прибувають до України чи перебувають на її території [65, с.60].

Основною формою взаємодії цього органу й підрозділів Національної гвардії України з охорони дипломатичних представництв є спільні заходи щодо забезпечення безпеки осіб під час здійснення дипломатичного

протоколу, у якому бере участь дипломатичне представництво, за письмовим зверненням Управління, зокрема, при забезпеченні безпеки офіційних візитів іноземних делегацій в Україні на рівні голів держав.

Ефективність діяльності підрозділів правоохоронних органів, Національної гвардії України зокрема, прямо пов'язана із належним правовим забезпеченням. Від того, наскільки швидко та якісно відбувається реагування на зміну обстановки при несенні служби, наскільки оперативно вносяться зміни до нормативних документів, що регламентують діяльність підрозділів, настільки швидко можна уникнути проблем та впливати на стан проходження служби підрозділами Національної гвардії України за всіма його функціональними напрямками, і охорони дипломатичних представництв зокрема [13, с.81].

Натомість, аналіз нині чинної правової основи функціонування підрозділів Національної гвардії України засвідчує відсутність належного програмно-перспективного нормативного продукту щодо покращення їхньої діяльності. Крім того, існуючі нормативно-правові акти у переважній більшості засвідчують спрямування на вирішення окремих матеріально-побутових та процедурних аспектів діяльності. При цьому особливої уваги перспективам розвитку служби в даний час не приділяється. На підтвердження цього можна знову повернутись до офіційного сайту Національної гвардії України, де містилася графа «Перспективне законодавство», в якій не було жодного концептуального документу, що дає чітку відповідь на питання стратегічного напрямку розвитку даного правоохоронного органу. Такий стан засвідчує ігнорування або помилкову оцінку ситуації, що склалась в системі, з боку держави. Відсутність програмних концептуальних документів фактичного призвело до занепаду функціонування ВВ МВС України як сучасного правоохоронного органу, здатного у відповідності до сучасних підходів до реалізації правоохоронної функції виконувати поставлені завдання.

На продовження слід зазначити, що на загальнодержавному рівні у

питаннях національної безпеки починаючи з 2012 року відбувались значні перетворення. Йдеться про редакції стратегічних документів, що визначають напрямки політики національної безпеки та воєнної сфери, серед яких Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», Воєнна доктрина України, Стратегічний оборонний бюлетень України.

Зазначеними документами передбачаються (і до нині) принципи та напрями вдосконалення національної безпеки України, протидії та реагування на ризики і загрози національним інтересам у воєнній сфері, розвитку цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України. У Стратегічному оборонному бюлетені України визначено шляхи реформування і розвитку внутрішніх військ МВС України як складової сил оборони держави на довгострокову перспективу. Основними завданнями внутрішніх військ в інтересах оборони визнаються наступні: охорона і оборона важливих державних об'єктів, ядерних об'єктів, спеціальних вантажів, дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав і міжнародних організацій в Україні; участь у локалізації і припиненні дій незаконних збройних формувань; виконання завдань територіальної оборони в районах розміщення об'єктів, що охороняються. Основною метою подальшого розвитку внутрішніх військ є завершення створення в їх складі функціональних компонентів, здатних виконувати широкий спектр правоохоронних завдань та ефективно реагувати на зміни характеру кризових ситуацій [28, с.261].

Стратегічний оборонний бюлетень України вказує на систему проблем функціонування внутрішніх військ, це зокрема:

- необхідність вдосконалення і технічного переоснащення системи управління внутрішніх військ;
- не повною мірою вирішене питання соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей;
- низький рівень укомплектованості частин і підрозділів внутрішніх військ особами рядового та сержантського складу, які проходять військову

службу за контрактом;

- загострення проблем забезпечення військовослужбовців внутрішніх військ житлом;
- потреба у оновленні озброєння (більше 80 відсотків зразків озброєння і військової техніки перебуває в експлуатації понад 15 років);
- недостатня забезпеченість засобами індивідуального бронезахисту та активної оборони;
- потреба оновлення матеріально-технічних засобів непорушного запасу;
- незадовільна ситуація із забезпеченням речовим майном, автомобільною технікою, пально-мастильними матеріалами та засобами бронезахисту;
- потреба оновлення медичного обладнання [31, с.89].

Результат реалізації цих програмних документів в історичному розрізі сучасності відомий – підрозділи ВВ МВС України як складова частина правоохоронних органів ліквідовані. На їхню зміну реанімовано Національну гвардію України. Проте ліквідувавши підрозділи ВВ МВС України, правова основа їхньої діяльності достатніх змін не отримала. Навіть стратегічні безпекові документи на даний час не змінені. Пріоритети захисту держави не змінені, стратегічні напрямки розвитку безпекової сфери також залишені не відкореговані. Зважаючи на зазначене, подальший розвиток системи правоохоронних органів та Національної гвардії України повинен відбуватись в наступній логічній схемі:

- національний (державний) рівень розвитку системи безпеки;
- регіональний рівень розвитку системи безпеки;
- спеціальний рівень конкретного правоохоронного органу.

На даний час фактично всі зазначені рівні є недостатньо розробленими, а конкретних шляхів їхнього покращення, навіть в умовах реальної загрози, не проводиться.

У сучасних умовах, актуальність існуючих стратегічно-програмних

документів у сфері національної безпеки фактично втрачена. Хоча, як зазначають експерти, зазвичай Стратегія національної безпеки містить систему поглядів керівництва держави на сучасні особливості міжнародної ситуації, місце своєї країни у світі та регіоні, ключові національні інтереси, актуальні загрози безпеці, а також основні напрями і завдання державної політики національної безпеки. Стратегія періодично уточнюється, виходячи з актуального стану міжнародної і національної безпеки, а також нових пріоритетів державної політики. У демократичних країнах з приходом нової влади приймається і нова Стратегія національної безпеки [1, с.173].

Зважаючи на це, на державному рівні є нагальна потреба розробити, прийняти та упровадити нові документи: Державну стратегію оборони та безпеки держави; Державну військову доктрину України; Стратегічний оборонний бюлетень України.

Для виконання зазначених документів є нагальна потреба розробки:

- Державної програми відновлення Збройних сил України;
- Державної програми розвитку системи правоохоронних органів в Україні;
- Державної програми забезпечення внутрішньої безпеки України;
- Державної програми участі інститутів громадянського суспільства та окремих громадян у забезпеченні національної безпеки України;
- Комплексної державної програми забезпечення протидії злочинності в Україні.

Означені документи, на наш погляд, у комплексі із системною боротьбою із корупцією і розумінням необхідності докорінних змін з боку громадян, приведе до формування системи внутрішньої та зовнішньої безпеки на державному (національному) рівні і надасть підґрунтя для ефективного функціонування спеціальної системи державних органів безпеки (військового та правоохоронного спрямування).

М. Б. Левицька зазначала, що національна безпека є основною цінністю суспільства у зв'язку з чим національні інтереси виступають об'єктом

захисту всього суспільства. Також авторка відмічала, що на відміну від Служби безпеки України, органи внутрішніх справ не є спеціальним органом, покликаним безпосередньо гарантувати належний рівень державної безпеки, але в силу багатоаспектності й багатофункціональності їх діяльності із протидії широкому колу загроз, національна безпека, а саме національні інтереси, виступають об'єктом їх захисту. У 2002 році, на момент проведення наукового дослідження згаданою авторкою, органи внутрішніх справ не були активним учасником забезпечення національної безпеки України. Після створення Національної гвардії України, яка в даний час є частиною системи органів внутрішніх справ, питання участі у заходах державної безпеки є актуальними і віднесені до їхньої компетенції. А тому засади участі даних підрозділів у комплексі забезпечення безпеки держави повинні бути передбачені обов'язково. Регіональний комплекс програмних документів повинен включати систему правових актів, що має містити положення, які б враховували регіональну специфіку тієї чи іншої області в даній царині.

Зокрема, йдеться про такі особливості як: географічне розташування та віддаленість від державного кордону певної території; щільність населення та кількість населення на певній території; криміногенна ситуація в регіоні; стан економічного розвитку певної території тощо [59, с.36].

Зважаючи на зазначене, пропонуємо розробити та схвалити регіональні програми:

- сприяння регіональних громад відновленню обороноздатності країни;
- взаємодії громадськості та правоохоронних органів в регіонах.

Дані пропозиції, звичайно, спрямовані в більшій мірі на відновлення та формування цілісної системи забезпечення національної безпеки України, складовою частиною якої, в нині виступають підрозділи Національної гвардії України. Проте в умовах, які склались в державі, згадані питання оминати було неможливо. Якщо ж говорити більш предметно, у контексті нашого дослідження, то головним є формування основних напрямків удосконалення

діяльності підрозділів Національної гвардії України з питань охорони дипломатичних представництв.

Покращення цієї діяльності ми пов'язуємо із декількома напрямками. По-перше, адекватне відображення у чинному законодавстві, що регулює діяльність з охорони дипломатичних представництв, функції та завдання підрозділів Національної гвардії України; по-друге, приведення у відповідність до сучасних умов підзаконного регулювання у цій сфері; по-третє, забезпечення в законодавстві вимог міжнародних документів з питань дипломатичної діяльності, упровадження програмно-концептуальних документів щодо розвитку діяльності Національної гвардії України у питаннях охорони дипломатичних представництв.

Стосовно першого із вказаних блоків, то необхідно зосередитись на положеннях Закону України «Про Національну гвардію України». Зокрема, ми вважаємо його функціональне навантаження слабким та недостатньо визначеним. Його структура є не зовсім вдалою і відтворює виключно загальні положення функціонування підрозділів Національної гвардії України. Пропонуємо структуру даного закону України розподілити на дві частини: загальну та особливу (спеціальну) [17, с.134].

Загальна частина повинна містити наступні структурні елементи: загальні положення, структура, чисельність та організація діяльності, загальні положення щодо проходження військової служби і трудових відносин, порядок застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї військовослужбовцями Національної гвардії України.

Особлива частина повинна визначати основні функціональні напрямки діяльності підрозділів Національної гвардії України і складатись із спеціальних виокремлених розділів.

Така структура виключить повторюваність функцій, що, через недостатню системність, спостерігається в діючій редакції статті 2 означеного закону. Крім того, ми пропонуємо у кожному з цих розділів

детально розписати на рівні статей увесь комплекс відносин, які складаються під час здійснення охорони дипломатичних представництв. Тим самим цей закон стане більш функціональним.

Зазначена редакція пропонованого розділу Закону України «Про Національну гвардію України», на наш погляд, максимально конкретно визначає організаційно-правові аспекти здійснення охорони дипломатичних та консульських установ підрозділами Національної гвардії України. І зможе в комплексі забезпечити ефективне правове регулювання виконання даної, визначеної законом, функції. Проте закріплення правового статусу та системи дій не здатне в повному обсязі забезпечити повного алгоритму заходів. Це в цілому виправдано, адже даний вид діяльності, серед іншого, пов'язаний із окремими конфіденційними заходами, зокрема, пов'язаних із організацією охорони. Наприклад, перелік спеціальних інженерно-технічних засобів охорони та нагляду та порядок їхнього застосування, не повинен бути відомим будь-якій особі, що забезпечить їхню ефективність. Таким чином, деталізація багатьох конкретних питань, пов'язаних із безпосередній несенням служби повинні бути закріплені на рівні підзаконних документів. Зокрема, пропонується розробити комплексний документ, який узагальнить систему заходів з охорони дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав [70, с.103].

Слід вказати, що наказом Міністерства внутрішніх справ України 22.07.2014 № 713 було затверджене Положення про військові частини і підрозділи з охорони дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні Національної гвардії України. Даний відомчий правовий документ є статусним і визначає призначення, основні завдання, функції, правовий статус військових частин і підрозділів з охорони дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні Національної гвардії України. Однак, процедурних аспектів щодо здійснення охорони дипломатичних

представництв він не розкрив, що, на наш погляд, є певним недопрацюванням.

Тому пропонуємо прийняти Інструкцію з охорони дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав. Цей документ буде фактичною правовою підставою для організації служби підрозділів і виступатиме схемою зв'язків та інструментом урегулювання адміністративних процедур. Інструкція повинна бути достатньо детальною для того, щоб дати відповіді на усі проблемні та процедурні питання, які можуть виникати в процесі здійснення охорони дипломатичних представництв і консульських установ. Зокрема, цей документ повинен розкривати процедури щодо виконання обов'язків служби військовослужбовцями в складі варти, військового наряду, екіпажу, а також у складі військових частин та підрозділів при виконанні визначених їм завдань. Йдеться про чітке та безальтернативне визначення кола обов'язків конкретних посадових осіб з числа військовослужбовців Національної гвардії України на усіх рівнях управління. Крім того, в цьому правовому акті повинен бути визначений порядок організації та виконання завдань бойової служби з охорони дипломатичних представництв (організаційні технології, управлінські рішення щодо підготовки та здійснення конкретних заходів, а також їхня реалізація та контроль, взаємодія з іншими зацікавленими суб'єктами, особливості служби при ускладненнях та проведенні дипломатичних заходів, ротація військовослужбовців, їх пересування, забезпечення виконання бойових завдань, матеріально-технічне забезпечення) [22, с.7].

Таким чином, ми отримаємо логічну схему зв'язків: діюче Положення про військові частини і підрозділи з охорони дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні Національної гвардії України визначає відомчий статус підрозділів, а пропонується інструкція - розкриває процедуру охорони.

Зважаючи на те, що Національна гвардія України є одним із

наймолодших правоохоронних органів України, потребує визначення подальшого державницького бачення її розвитку. Для цього, на нашу думку, потрібно розробити Концепцію розвитку Національної гвардії України на період до 2024 року, затвердити її на рівні Указу Президента України, а також визначити План реалізації означеної Концепції [7, с.39].

Таким чином, реалізація цього програмно-концептуального документу визначить стратегію розвитку Національної гвардії України як сучасного правоохоронного органу. Необхідно передбачити у згаданій концепції питання пов'язані із розвитком системи охорони дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав, що дасть змогу забезпечити основні ключові напрямки розвитку цієї сфери.

Подальший розвиток системи безпеки функціонування дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав – це питання авторитету та іміджу України. Відсутність нормально структурованих, функціонально збалансованих документів призводить до хаотичності в діяльності Національної гвардії України. Саме її утворення – є дійсно потребою сучасності, адже система правоохоронних органів перестала бути ефективною і залишилась без підтримки громадян та професійних спеціалістів, які були б здатні організувати на належному рівні виконання службових завдань. Звичайно, що немає єдиновірного алгоритму застосування комплексу заходів, і спрогнозувати їхній результат, фактично, неможливо. Проте відсутність жодних кроків як правового, так і організаційного характеру, призведе до розвитку не самого органу, а проблем його функціонування. Тому, положення цього підрозділу потрібно вважати спробою пошуку розвитку правового підґрунтя функціонування Національної гвардії України з метою забезпечення постійного, повноцінного та системного розвитку цього новоутвореного правоохоронного органу.

Висновки до розділу 3

Таким чином, світовим лідером в забезпеченні охорони дипломатичного персоналу є Сполучені Штати Америки. Це досягнуто завдяки діяльності Бюро дипломатичної безпеки Держдепартаменту США. Його функції поєднують завдання української національної гвардії та управління державної охорони. Відповідно зумовлюється питання пошуку шляхів співпраці зазначеного правоохоронного спецоргану із національною гвардією з можливістю об'єднання нинішніх двох спеціальних правоохоронних органів України (Національної гвардії України та Управління державної охорони). Внаслідок цього буде досягнуто універсалізація та більш якісна підготовка персоналу, уникнено дублювання функцій, досягнуто економії державного бюджету (за рахунок зменшення адміністративного та обслуговуючого персоналу) та реалізовано продуману кадрову стратегію розвитку та ротації персоналу.

Одночасно це надає шанс при системному ефективному оновленні позбавити обидва зазначені державні органи України застарілого іміджу каральних неефективних корумпованих структур.

Сучасне правове забезпечення функціонування підрозділів Національної гвардії України потребує подальшого системного розвитку. Існуючий у даний час масив нормативно-правових актів не надає відповідей на виклики, що в даний час стоять перед цим правоохоронним органом. У тому числі через цей фактор, склалась ситуація «безперспективного» новітнього законодавства, при якій новоприйнятий статусний закон тільки формалізує діяльність новоутвореного правоохоронного органу – Національної гвардії України, натомість шляхів його розвитку не визначає. Зважаючи на це, пропонуємо перебудувати структуру Закону України «Про Національну гвардію України» і розподілити на дві частини: загальну та особливу (спеціальну). Таким чином можна досягнути ефективного правового регулювання виконання усіх функцій, в тому числі охорони дипломатичних представництв.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у дослідженні здійснено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає у встановленні місця та ролі дипломатичних представництв у механізмі управління закордонними справами, визначення сучасного стану та основних підходів і шляхів вдосконалення їх організації і правового забезпечення. Отримані результати дослідження можуть бути сформульовані у вигляді нижченаведених положень теоретичного характеру.

Аналіз історичного досвіду організації і правового забезпечення дипломатичних представництв дозволив простежити тенденції розвитку дипломатичних представництв, розкрити особливості організаційних та правових засад їх діяльності, а також визначити проблеми, що поставали перед ними на різних етапах, та шляхи їх вирішення. Підкреслюється, що деякі з цих проблем не втратили своєї актуальності і за сучасних умов. Зроблено висновок, що на різних етапах розвитку системи органів управління закордонними справами дипломатичним представництвам відводилась головна роль з-поміж органів цієї системи.

Визначено, що дипломатичне представництво – це особливого роду державна установа, завданням якої є підтримка і розвиток офіційних стосунків з країною перебування та державі захист прав та інтересів своєї держави, її громадян і юридичних осіб. Дипломатичні представництва, виступаючи від імені держави, що їх заснувала, мають широкі повноваження в усіх політичних та інших питаннях, що виникають у міждержавних відносинах. Для України роль і значення дипломатичних представництв та консульських установ на сучасному етапі особливо підвищується у зв'язку з активізацією процесів європейської інтеграції, а також у контексті реалізації власних інтересів розбудови демократичної правової держави.

Досліджено, що правове регулювання функціонування дипломатичних представництв здійснюється нормами як міжнародного, так і національного (у тому числі адміністративного) права. Загальний правовий статус

дипломатичних представництв, права та обов'язки їх співробітників визначаються кодифікованими нормами міжнародного дипломатичного права. Що ж стосується внутрішньодержавного аспекту регулювання дипломатичних відносин, то він спрямований на реалізацію норм дипломатичного права через державні органи і регулюється національним (у тому числі адміністративним) правом. Визначено необхідність поділу міжнародно-правових інструментів регулювання правового статусу дипломатичних представництв на основні та допоміжні. До основних слід віднести Конвенцію дипломатичних зносин, а до допоміжних, зокрема, Конвенцію про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів, 1973 року. Конвенція дипломатичних зносин є обов'язковою до виконання усіма державами – суб'єктами міжнародного права, які її ратифікували. Крім того, враховуючи що Конвенція дипломатичних зносин містить загальні принципи міжнародного права, які за своєю суттю є обов'язковими до виконання усіма державами, можна говорити про обумовленість загальнообов'язковості норм Конвенції дипломатичних зносин не тільки ратифікацією Конвенції.

Визначено, що важливим аспектом, що стосується організації та діяльності дипломатичного представництва, є точне визначення його функцій: представництво акредитуючої держави в державі перебування; захист у державі перебування інтересів акредитуючої держави та її громадян у межах, що допускаються міжнародним правом; ведення переговорів з урядом держави перебування; з'ясування всіма законними засобами умов і подій у державі перебування та повідомлення про них уряду акредитуючої держави; заохочення дружніх відносин між акредитуючою державою і державою перебування та розвиток їх взаємовідносин у сфері економіки, культури і науки. В Положенні про дипломатичне представництво функції, що перераховані Віденською конвенцією, не отримали деталізації та подальшого розвитку.

Вивчення іноземного досвіду охорони дипломатичних представництв дозволило запропонувати такі шляхи впровадження інноваційних методів охорони:

- визнати неефективним використання стаціонарних постів охорони дипломатичних представництв як основного методу забезпечення охорони дипломатів. Такий метод заснований на підходах часів холодної війни і виправданий лише на час посилення охорони на випадок особливих загроз та за умови додаткової оплати такої послуги з боку іноземного представництва;

- на основі досвіду Бюро дипломатичної безпеки Держдепартаменту США запропоновано створення правоохоронного спецоргану на базі об'єднання Національної гвардії України та Управління державної охорони, внаслідок чого буде досягнуто універсалізація та більш якісна підготовка персоналу, уникнено дублювання функцій, досягнуто економії державного бюджету (за рахунок зменшення адміністративного та обслуговуючого персоналу) та реалізовано продуману кадрову стратегію розвитку та ротації персоналу. Одночасно це надає шанс, при системному ефективному оновленні, позбавити обидва зазначені державні органи застарілого іміджу каральних неефективних корумпованих структур.

- впровадження у практику використання процедури одержання дозволу на масові заходи на прилеглий території до об'єктів дипломатичного представництва, від органу, який забезпечує безпеку від приймаючої країни;

- започаткування використання Національною гвардією України спеціальних технологій щодо безпеки (використання камер спостереження з можливістю вести інтелектуальний аналіз, прогностичний аналіз соціальних медіа та ін.);

- запровадження оплатності спеціальних послуг із охорони дипломатичних місій на території України, страхування збитків, які можуть бути завдані майну дипломатичних місій.

Результатом аналізу положень різних нормативно-правових актів України щодо безпеки дипломатичних представництв є висновок про

необхідність розробки, прийняття та упровадження таких нових документів: Державної стратегії оборони та безпеки держави; та редакцій: Державної військової доктрини України, Стратегічного оборонного бюлетеня України.

Для виконання зазначених документів є нагальна потреба розробки: Державної програми відновлення Збройних сил України; Державної програми розвитку системи правоохоронних органів в Україні; Державної програми забезпечення внутрішньої безпеки України; Державної програми участі інститутів громадянського суспільства та окремих громадян у забезпеченні національної безпеки України; Комплексної державної програми забезпечення протидії злочинності в Україні.

Серед іншого, на регіональному рівні необхідно розробити комплекс програмних документів, який повинен включати систему правових актів, що має містити положення, які б враховували регіональну специфіку тієї чи іншої області в даній царині. Пропонуємо розробити та схвалити регіональні програми: сприяння регіональних громад відновленню обороноздатності країни; взаємодії громадськості та правоохоронних органів в регіонах.

З метою формування системного бачення подальшого державницького розвитку досліджуваного правоохоронного органу потрібно розробити Концепцію розвитку Національної гвардії України на період до 2024 року, затвердити її на рівні Указу Президента України, а також визначити План реалізації означеної Концепції.

Деталізація конкретних питань, пов'язаних із несенням служби повинні бути закріпленими на рівні підзаконних документів. Ми пропонуємо прийняти Інструкцію з охорони дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав підрозділами Національної гвардії України. Цей документ буде фактичною правовою підставою для організації служби підрозділів і виступатиме схемою зв'язків та інструментом урегулювання адміністративних процедур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративно-правове регулювання охорони Національною гвардією України дипломатичних представництв іноземних держав / О.С. Конопляник, С. К. Гречанюк, В.О. Галай [Монографія].– К: ГО «Київський правозахисний альянс», 2016.– 182 с.
2. Антипенко В.Ф. Міжнародне публічне право : [навч. посіб.] / В.Ф. Антипенко. – К.: НАУ, 2012. – 420 с.
3. Асланян А.Г. Адміністративно-правові засади діяльності дипломатичних представництв іноземних держав в Україні / А. Г. Асланян // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 4(2). – С. 87-96.
4. Баймуратов М.О. Міжнародне право : [підручник] / М.О. Баймуратов. – Х.: ТОВ «Одісей», 2002. – 225 с.
5. Буткевич О.В. Становлення інститутів міжнародного права у стародавній період / О.В. Буткевич// Міжнародне право стародавнього світу : [монографія]. – К.: Україна, 2004. – 350с.
6. Ведель И.А. Дипломатическая защита и консульское содействие как формы защиты прав граждан и организаций за рубежом: автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.10/ И.А. Ведель. – Москва, 2013. – 33 с.
7. Вернигора М.О. Дипломатичний захист як інститут міжнародного права / М.О. Вернигора II Актуальні проблеми реалізації міжнародного права : матер, наук. конф. (17 квітня 2013 г., м. Одеса). – О.: Фенікс, 2013. – С. 43.
8. Віденська конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру // ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 14 березня 1975 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_254?nreg=995_254&find=1&text=%EE%F5.
9. Вовчук Л. А. Правова основа діяльності дипломатичних представництв

- зарубіжних країн на Півдні України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / Л. А. Вовчук // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Історія. – 2010. – Вип. 116. – С. 54-59.
- 10.Гвоздецкий Д.С. Соотношение института дипломатической защиты с иными формами защиты прав индивида /Д.С. Гвоздецкий // Право и современные государства. – 2013. – №2. – С. 48-54.
- 11.Гуменюк Б.І. Дипломатична служба: правове регулювання / Б.І. Гуменюк. – К. : Либідь, 2007. – 224 с.
- 12.Гуменюк Б.І. Основи дипломатичної та консульської служби : навч. посіб. / Б.І. Гуменюк. – К.: Либідь, 2004. – 248 с.
- 13.Давиденко С. В. Проблеми здійснення кримінального провадження на території дипломатичних представництв та консульських установ України за кордоном / С. В. Давиденко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2016. – Вип. 39(2). – С. 79-82.
- 14.Дацків І. Утворення системи дипломатичних представництв і місій Української Народної Республіки / І. Дацків // Мандрівець. – 2014. – № 1. – С. 22-25.
- 15.Задорожня Г. Захист прав громадян України за кордоном: дипломатичний захист та консульська допомога / Г. Задорожня // Український часопис міжнародного права. – 2004. – № 4. – С. 94–98.
- 16.Задорожня Г. Поняття та умови надання дипломатичного захисту в сучасному міжнародному праві / Г. Задорожня // Український часопис міжнародного права. – 2005. – №1. – С. 59-63.
- 17.Зайченко А. Адміністративно-правові засади розвитку інституту представників МВС України в складі дипломатичних представництв за кордоном / А. Зайченко // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 3. – С. 132-135.
- 18.Зіняк Л. В. До деяких питань військово-міжнародного співробітництва

- в добу Гетьманщини // Л. В. Зіняк // Воєнна історія Наддніпрянщини та Донщини: Наук. збірн. всеукр. наук.-істор. конф., Дніпропетровськ, 25 травня 2011 р. – Дніпропетровськ: Нац. військ.-істор. музей України, 2011. – С. 181-183.
19. Зіняк Л. В. Міжнародне військове співробітництво як складова національної безпеки України / Л. В. Зіняк // Новітні технології – для захисту повітряного простору: IV наук. конф. Харків. ун-ту Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба, Харків, 14-15 квітня 2010 р.: тези доп. – Х. : ХУПС ім. Івана Кожедуба, 2010. – С. 262.
20. Зіняк Л. В. Правові аспекти міжнародного військового співробітництва України / Л. В. Зіняк // Актуальні проблеми психологічного забезпечення життєдіяльності військ (сил) в сучасних умовах: матеріали II Всеармійської наук.-практ. конференції / М-во оборони України; Нац. акад. оборони України. – К. : НАОУ, 2009. – С. 280-282.
21. Зіняк Л. В. Юридичні радники в збройних силах: міжнародно-правовий аспект / Л. В. Зіняк // Україна Європейська: сучасні тенденції та перспективи: Зб. матеріалів. наук.-практ. конф., Чернігів, 14 квітня 2008р. – Чернігів: ВНПЗ «Європейський університет», 2008. – С. 47-48.
22. Кондик О. П. Роль дипломатичних представництв та консульських установ у захисті прав громадян: новітні підходи / О. П. Кондик. // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 4. – С. 1-7.
23. Кондик О.П. Міжнародно-правові аспекти реалізації функції ведення переговорів дипломатичними представництвами у сучасних умовах / О.П. Кондик // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – №29. – С. 253-258.
24. Кондик О.П. Особливості реалізації дипломатичними представництвами інформаційної функції / О.П. Кондик // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2016. – Випуск 5. – С. 359-366.
25. Конопляник О.С. Іноземний досвід охорони дипломатичних представництв (на прикладі США та Австралії) / О.С. Конопляник // Порівняльно-

- аналітичне право. – 2014. – №5. – С. 259-262.
26. Конопляник О.С. Адміністративно-правове регулювання охорони дипломатичних представництв іноземних держав підрозділами внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України / С. Конопляник О. // Митна справа. – 2013. – № 6(2.2). – С. 308-314.
27. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.
28. Крилов М.А. Щодо змісту поняття дипломатичного захисту / М.А. Крилов // Порівняльно-аналітичне право. – 2017. - №3. – С. 259-262.
29. Лозінська С. В. Інститут почесних консулів в міжнародному праві та практиці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / С. В. Лозінська. – К., 2000. – 15 с.
30. Лукашук И.И. Современное право международных договоров : в 2 т. / И.И. Лукашук. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – Т. 1 : Заключение международных договоров. – 2004. – 672 с.
31. Лященко Т. М. Правовий статус дипломатичних представництв : [монографія] / Т. М. Лященко. – Національна академія управління, Київ, 2008. – 214 с.
32. Михалькевич Г.Н. Основы дипломатии : [учебник] / Г.Н. Михалькевич. – Минск: БГУ, 2012. – 134 с.
33. Мірошніченко О. А. Почесний консул: міжнародне право та національне законодавство України / О. А. Мірошніченко // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 303-307.
34. Музика А. І. Правовий статус дипломатичного представництва: питання теорії та практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Музика Андрій Ігорович. – К., 2009. – 198 с.
35. Панов А.В. Закордонні дипломатичні установи України: система, функції, види / А.В. Панов // Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». – 2011. – Випуск № 15. – Частина 1. – С. 70-74.

36. Положення про військові частини і підрозділи з охорони дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні Національної гвардії України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 22.07.2014 № 713 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 65. – С.77.
37. Попов В. И. Современная дипломатия: теория и практика. Дипломатия - наука и искусство: курс лекций / В. И. Попов. - 2-е изд., доп. – М.: Междунар. отношения, 2003. – 576 с.
38. Про відкриття дипломатичних або консульських представництв в Україні : постанова Верховної Ради України від 3 берез. 1993 р. № 3037 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 17. – С.178.
39. Про дипломатичні зносини : Віденська конвенція від 18 квітня 1961 року (ратифікована з обмовкою Указом Президії ВР СРСР № 2208-VI від 11.02.1964 р. Указом Президії ВР УРСР від 21.03.1964 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_048/conv.
40. Про дипломатичну службу : закон України від 20 верес. 2001 р. № 2728 // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 5. – С.29.
41. Про затвердження Положення про акредитацію співробітників дипломатичних і консульських установ іноземних держав, міжнародних організацій та їхніх представництв, інших іноземних організацій : наказ М-ва закордонних справ України від 13 січ. 2003 р. № 11 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 5. – С.202.
42. Про затвердження Положення про дипломатичне представництво України за кордоном : Розпорядження Президента України : від 22.10.1992 р., № 166/92-рп // Збірник розпоряджень Президента. – 1992. – № 4.
43. Про затвердження Порядку забезпечення приміщеннями закордонних дипломатичних установ України: постанова Кабінету Міністрів

- України від 29 листоп. 2001 р. № 1589 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 48. – С.2146.
44. Про консульські зносини : Віденська конвенція 1963 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_047/conv.
45. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – С.540.
46. Про Національну гвардію України : Закон України № 876-VII від 13 березня 2014 року // Офіційний вісник України. – 2014. – № 24. – С. 728.
47. Про Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні : указ Президента України від 10 черв. 1993 р. № 198 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1081.500.0>.
48. Про торговельно-економічну місію у складі закордонної дипломатичної установи України: Указ Президента України від 30 квітня 1994 року № 200/94.
49. Пронюк Н.В. Сучасне міжнародне право: Навчальний посібник / Н.В. Пронюк. – К.: КНТ, 2008. – 344 с.
50. Пєдурару К. П. Международно-правовые основы консульской службы: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.10 / Пєдурару Кристина Павловна. – М., 2005. – 160 с.
51. Репецький В.М. Дипломатичне і консульське право : [підручник] / В.М. Репецький. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 372 с.
52. Руденко Г. М. Представництва іноземних держав в Україні (статус, протокол, обслуговування, законодавчі акти) / Г. М. Руденко // [Заг. ред. П. О. Кривонос]. – Х. : Планета, 2004. – 350 с.
53. Сагайдак О. П. Дипломатичне представництво: організація і форми роботи : навч. посібник / О. П. Сагайдак, П. Д. Сардачук. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 295 с.

54. Саун О. Ф. Дипломатическое ремесло / О. Ф. Саун. – М.: Междунар. отношения, 2007. – 440 с.
55. Сардачук П.Д. Дипломатичне представництво: організація і форми роботи : [навч. посіб.] / П.Д. Сардачук, О.П. Кулик. – К.: Україна, 2001. – 176 с.
56. Селянинов О.П. Дипломатические отношения государств: принципы, формы и методы / О.П. Селянинов. – М. : МГИМО-Университет, 2004. – 312 с.
57. Сідак В.С. З історії української розвідки та контррозвідки (нариси) / В.С. Сідак. – К.: Інститут СБ України, 1995. – 130с.
58. Сідак В.С. Національні спецслужби в період Української революції 1917-1921 рр. (невідомі сторінки історії) / В.С. Сідак. – К., 1998. – 200с.
59. Солдатенко Г. З'єднання та окремі підрозділи з охорони дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав / Г. Солдатенко // Слово честі. Часопис внутрішніх військ МВС. – 2012. – № 1-2 (36-37). – С. 29-38.
60. Фалалеева Л.Г. Дипломатичні імунітети: принципи, норми, практика застосування / Л.Г. Фалалеева, В.В. Мараховський // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – № 1(14). – С. 192–202.
61. Федчишин С. А. Дипломатичне представництво України за кордоном: адміністративно-правові аспекти організації та діяльності / С. А. Федчишин // Форум права. – 2008. – № 2. – С. 453-457.
62. Федчишин С.А. Дипломатичне представництво України за кордоном: сучасні проблеми організації та правового забезпечення: [монографія] / С. А. Федчишин; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Н. П. Матюхіної. – Харків : видавництво «ФІНН», 2011. – 264 с.
63. Федчишин С.А. Дипломатичні представництва країн-членів ЄС (адміністративно-правовий аспект) / С.А. Федчишин // Кримський юридичний вісник. – 2010. – Число 1 (8). – С. 57-60.
64. Шкілевич В.О. Новітні тенденції розвитку в міжнародному праві

- дипломатичного захисту та практика України // Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України / за ред. В.Н. Денисова. – К. : Юстініан, 2006. – 672 с.
65. Штучний В. В. Правові основи безпеки дипломатичних представництв як орієнтира зовнішньополітичної діяльності держави / В. В. Штучний // Юридична наука. – 2015. – № 8. – С. 55-61.
66. Шуміленко А. П. До питання про недоторканність приміщень дипломатичних представництв / А. П. Шуміленко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. – 2013. – Вип. 2. – С. 76-86.
67. Шуміленко А. П. Сучасна міжнародно-правова практика здійснення функцій дипломатичних представництв / А. П. Шуміленко // Публічне право. – 2013. – № 3. – С. 119-126.
68. Шуміленко А. П. Сучасна практика держав щодо встановлення дипломатичних відносин та обміну дипломатичними представництвами / А. П. Шуміленко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. – 2013. – Вип. 3. – С. 96-106.
69. Ярошко О. З. Започаткування діяльності дипломатичних представництв України / О. З. Ярошко // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 72. – С. 873-877.
70. Ясуник Л. І. Правові засади діяльності дипломатичних представництв України за кордоном / Л. І. Ясуник // Європейські перспективи. – 2014. – № 6. – С. 98-104.